

TEA DIFUSIÓ CULTURAL, S.L.
Sugranyes, 34 baixos 08028-Barcelona
Telèfon i fax: 93 296 52 20
www.tea@teadifusiocultural.com

Memòria d'excavació del carrer Septimània 22 (Barcelona) Codi d'intervenció 053/08

26 de maig al 20 de juny de 2008

Direcció de la intervenció

Toni Juárez Villena

Promoció de la intervenció

Bimsa

Desembre de 2009

INDEX

1.- INTRODUCCIÓ	3
2.- SITUACIÓ	9
3.- ÀMBIT D'ACTUACIÓ	9
4.- MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA	9
5.-ANTECEDENTS	10
6.-INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA	10
7.-TASQUES ARQUEOLÒGIQUES REALITZADES	11
8.- CONCLUSIONS	15
9.-BIBLIOGRAFIA	17

FITXA TÈCNICA

INTERVENCIÓ:	Carrer Septimània 22
MUNICIPI:	Barcelona
COMARCA:	Barcelonès
COORDENADES UTM:	N:4584341.375 E:428866.0625
CAMPANYA:	26 de maig al 20 de juny
TIPUS DE JACIMENT:	Medieval/Moderna
CRONOLOGIA:	Medieval/Moderna
DIRECCIÓ:	Toni Juárez Villena
DIBUIX DE CAMP:	Toni Juárez villena
EXECUCIÓ:	TEA Difusió Cultural, SL
PROMOTOR:	Bimsa

1. INTRODUCCIÓ

SITUACIÓ GEOGRÀFICA I HISTORICA

La comarca del Barcelonès, comprèn el territori estès entre la Mediterrània i la Serralada Litoral, en el tram conegut com a Collserola i delimitat pels rius Llobregat i Besòs. Des del punt de vista morfològic, doncs, s'aprecien dues grans unitats, Collserola i el Pla.

A la Serra de Collserola hi trobem una formació de horst format per materials granítics i esquistosos, limitat al Nord pel Vallès (Sector central de la Depressió Prelitoral), a Llevant amb el Turó de Roquetes (Besòs), al Sud el Turó de Valldaura i a l'Oest pel Llobregat.

Quant al Pla, es troba obert a mar i limitat per la Serralada Litoral i a migjorn per la falla que segueix ran de mar des del Garraf i el turó de Montjuïc fins al Turó de Montgat, més enllà del Besòs. La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-balear, va dibuixar el que a grans trets, havia de ser la costa catalana.

En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic, sedimentaren dipòsits marins del qual son testimonis una sèrie de petits i suaus turons (dels Ollers, del Tàber, de les Falzies, de la Bota). La falla es fa visible al Pla ja que si des de Collserola els dipòsits baixen d'una manera continuada, suau i regular, al punt de contacte entre Ciutat Vella i l'Eixample es produeix una ruptura amb la presència d'un salt o esglaó d'uns 20 metres, clarament visible en la morfologia urbana (les baixades de Jonqueres, de la Via Laietana, els carrers d'Estruc, de les Moles o de Jovellanos). Aquest salt fou aprofitat per la defensa de la ciutat situant-hi les muralles o a nivell econòmic, explotat amb la ubicació de diversos molins a la zona coneguda com de les moles (actual carrer de les Moles).

De l'esglaó cap al mar ja no hi ha sòcol de licorella ni de granit, sinó que ens trobem un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïns i del corrent litoral.

En aquest sector del pla es formaren maresmes i estanyols, però com que la costa ha anat avançant, molts d'aquests ja no existeixen en l'actualitat tot i que molts d'ells han continuat vius en els topònims de la ciutat (Banyols a la marina de Provençals, la Llavinera a Portal Nou, la Llacuna i la Llanera al Llobregat o l'estany del Cagalell al Port).

Referent al terme municipal de Barcelona arriba a una extensió de 1.754.900 h i s'estén a la costa mediterrània en una plana de 5 Km d'amplada limitada al NW per la Serra de Collserola (que culmina a 512 metres amb el Tibidabo), entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besòs.

La seva funció de capital sempre ha estat afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció N-S la Catalunya Central (el Llobregat i l'eix Besòs – Congost – Ter).

Com hem esmentat abans, ens trobem davant d'un territori format a causa de l'acumulació de sediments provinents de les rieres, torrents i deltes dels rius propers a la ciutat així com de sediments marins (es reconegut que en els darrers segles, Barcelona a guanyat terreny al mar).

En aquesta plana completament urbanitzada destaquen varies zones clarament diferenciades, el nucli antic que correspon a la primitiva ciutat romana damunt del Mont Tàber (15 metres) proper al mar. El nucli de Montjuïc al sud, que s'aixeca suaument al pla i que cau bruscament sobre el mar fent-se inexpugnable el seu accés des de aquesta posició, i els ravals més pròxims que s'originaren entorn aquests nuclis.

Per altra banda, tenim tota una sèrie de nuclis poblacionals que emergits fora muralles acabaran essent absorbits per la ciutat en una de les seves dues importants crescudes (les muralles del S. XIII o l'expansió del S. XIX amb la creació de l' Eixample).

L'àrea d'intervenció del projecte que ens ocupa, es troba situada al districte de Gràcia.

Aquest es un districte de la ciutat de Barcelona i antiga vila, al nord-oest del nucli antic de la ciutat, al centre de l'hort i vinyet de Barcelona, entre els antics termes de Barcelona, les Corts de Sarrià, Sant Gervasi de Cassoles, Horta i Sant Martí de Provençals.

La plaça de Rius i Taulet amb la famosa campana de Gràcia

El sector més característic correspon al sector sud, que comprèn els antics barris dels Josepets, Jesús, els Caputxins Vells, el Camp de la Granada, el Camp d'en Tuset, el Camp d'en Vidalet, el Camp d'en Grassot i la Salut. El 1984 fou creat el **districte de Gràcia**, que a la major part del barri antic incorporà Vallcarca, el Coll i els Penitents, que pertanyien a Horta. La part SW de l'antiga vila (a partir de la Via Augusta) fou agregada als districtes de Sarrià-Sant Gervasi (de la vorera de muntanya de la Diagonal fins a la Travessera de Gràcia) i a l'Eixample (per la vorera de mar de la Diagonal fins al carrer de Còrsega).

El 1996, l'antic barri de Gràcia concentrava el 55% de la població del districte, percentatge que superava el 80% si hom hi afegia la del Camp d'en Grassot i la de la Salut. Al centre del pla de Barcelona, al peu dels serrats de la Rovira (entre el Puget i el turó d'en Móra) vessava directament a mar una xarxa hidrogràfica força rica (rieres de Sant Gervasi o d'en Malla; de Sant Miquel, o torrent de Cassoles; torrent de l'Olla, amb el seu afluent de can Vidalet, o de la Virreina; torrent del Pecat, amb els seus afluents Pregon i del Mariner, o de la Partió). Sorgí prop de l'encreuament de l'antiga Travessera Molera (o de Gràcia), d'origen romà, amb el

camí de Barcelona a Sant Cugat (que correspon a l'actual passeig de Gràcia, prolongat pel carrer Gran de Gràcia), paral·lel a la xarxa fluvial, tallada per una altra trama paral·lela a les travesseres de Gràcia i de Dalt.

La prohibició del segle XIV d'edificar nous monestirs, esglésies i hospitals dins la ciutat emmurallada motivà la construcció extramurs de nombrosos convents, tres dels quals fonamentals per al desenvolupament de Gràcia: el de franciscans de Santa Maria de Jesús (s XIV), el de caputxins del Montcalvari o Caputxins Vells (establert el 1578 vora l'actual passeig de Sant Joan) i el de carmelitans de *Santa Maria de Gràcia*, o dels Josepets (establert el 1626 a l'actual plaça de Lesseps), que donà origen al topònim de la vila. El 1824 fou traslladat més cap a muntanya, dins el terme de Gràcia, el convent de franciscans observants de Jesús (abans a l'altura de l'actual carrer d'Aragó). Al s XVII la població, com a la resta del pla de Barcelona, es dedicava a les activitats agrícoles i ramaderes i a la rajoleria, principalment.

La guerra de Successió comportà la destrucció de nombroses edificacions del pla, entre les quals el convent de caputxins, que desaparegué. Al llarg del s XVIII hi hagué un corrent immigratori; s'amplià el sector de banda i banda del carrer Gran i altres de pròxims, amb cases de pisos de lloguer, i hom bastí torres de descans, especialment a partir de mitjan segle, algunes de les quals luxoses, com la del virrei Amat (1771-73), prop dels Josepets. Després de les noves destruccions que comportà la guerra del Francès, el nucli de Gràcia arribà a la seva plena personalitat. El 1816 hom sol·licità l'autonomia municipal, aspiració popular al llarg de tot el s XIX, que s'obtingué el 1820 amb el Trienni Constitucional; suprimits els convents, aconseguí també demarcació parroquial pròpia (fins aleshores depenia de Sant Pere de les Puelles). Això no obstant, el 1823 foren derogades les disposicions preses durant el Trienni i Gràcia perdé la independència. La celebració de la festa major per la Mare de Déu d'Agost és testimoniada el 1827, i des del 1830, per l'important aplec de Sant Medir, mostres folklòriques que conserven encara llur vigència. El mateix 1830 una cèdula reial concedia a Gràcia el títol de vila amb el nom de *Sant Ferran i Santa Amàlia*, però aquesta segona

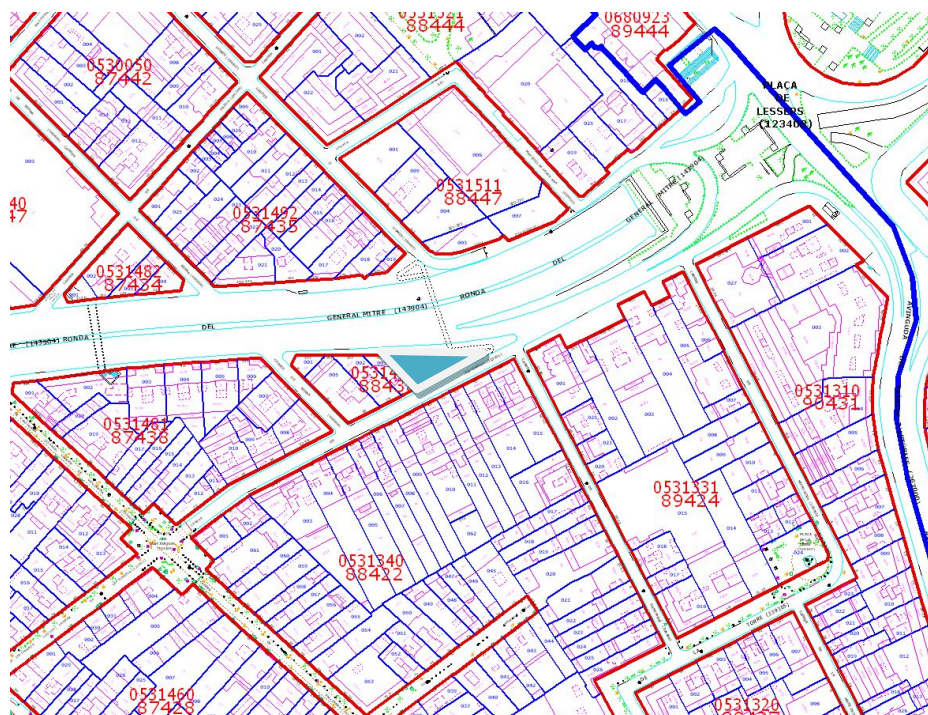
experiència autonòmica tampoc no fou efectiva. La parròquia (Santa Maria de Jesús, l'antic convent franciscà) fou novament concedida el 1835 (el 1845 fou creada la de Sant Josep a l'antic convent dels Josepets i el 1868, la de Sant Joan). A partir d'aquesta època s'incrementà notablement el creixement urbà; hom edificà els sectors al voltant de les places d'en Trilla, de la Llibertat (on fou establert el primer mercat) i del Sol, que amb la de l'Orient, o del Rellotge (on fou bastida la casa de la vila), la de la Virreina, o de Sant Joan, i la del Diamant esdevingueren els centres més característics de la població. S'hi establiren fàbriques tèxtils que anaren relegant el costum tradicional de teixir menestralment a domicili i a mà, i altres tipus de fàbriques, com una de cerilles fosfòriques (la primera del Barcelonès). El desvetllament urbà i industrial despertà novament la voluntat autonomista, i a l'empara de la llei municipal del 1845 es formà el 1850 el municipi de Gràcia (segregant, també, del de Sant Gervasi de Cassoles, els sectors dels Josepets i del Camp d'en Tuset), quan el barri tenia 13 548 h. L'oposició de Barcelona continuà, per tal com la seva expansió era frenada pels pobles forans. En virtut de les lleis de 1870 i 1877, que afavoriren l'agregació de municipis quan aquests arribaven a formar conurbació, Gràcia tornà a ésser agregada a Barcelona el 1897, juntament amb Sant Andreu de Palomar, Sant Martí de Provençals, Sant Gervasi de Cassoles i les Corts de Sarrià, que ja havia assolit 61 935 h i tenia set districtes, 21 barris i més de 25 000 llocs de treball. Fou precisament Gràcia, que el 1855 havia esdevingut seu del nou partit judicial dit *de/s Afores* (que subsistí fins el 1886), la que dirigí l'oposició a l'annexió d'aquests municipis, que, de fet, havien restat implicats ja des de la creació del pla Cerdà en les reformes urbanístiques de Barcelona (1859-60): el 1872, el límit entre Gràcia i la ciutat s'ajustà al projectat carrer de Provença. El 1863 s'inaugurà l'estació de Gràcia del ferrocarril de Sarrià, i el 1872 la vila fou unida a Barcelona per tramvia. Gràcia fou a partir de mitjan s XIX un dels nuclis més actius dels moviments federals i obreristes del pla de Barcelona. El 1856, a la fi del Bienni Progressista, fou el darrer nucli de resistència a les tropes del general Zapatero, que dirigí la repressió a Barcelona després del cop d'estat moderat d'O'Donnell: hi foren linxats

set oficials de l'exèrcit i, com a represàlia, foren executats 18 milicians sense procés. Novament el 1870, en intentar el govern d'instaurar les quintes, el poble de Gràcia, sota la direcció del Centre Republicà Federal, s'aixecà els dies 4-9 de març; durant aquests fets, la campana de la torre de la plaça de Rius i Taulet no deixà de tocar per tal d'atiar la revolta. Aquesta **campana de Gràcia** esdevingué un símbol revolucionari i donà nom a un important setmanari barceloní. El 1873 hi fou constituïda una Junta d'Armament i Defensa de la República i es convertí en el nucli progressista del pla de Barcelona, fins a la intervenció de l'exèrcit contra els voluntaris populars del Xic de les Barraquetes.

Fins ben entrat el s XX Gràcia mantingué en conjunt la coexistència de zona industrial, comercial i residencial de classe mitjana i obrera i la personalitat vuitcentista. La inauguració del Gran Metro, l'any 1924, afavorí l'expansió cap a les barriades perifèriques aparegudes des del 1939. El darrer terç del s XX, Gràcia ha anat perdent la condició industrial (que tan sols representava el 13,6% de les activitats econòmiques el 1996) i, mentre que ha mantingut la funció residencial, ha anat adquirint un caràcter vinculat al lleure i la cultura, en bona part gràcies a l'atracció que el barri ha exercit envers sectors de la joventut, intel·lectuals i artistes. Aquest ambient fou reforçat per la intensa activitat de veïns i entitats davant l'amenaça que per a la integritat del barri representà el Pla Comarcal i la seva revisió (1974), que s'allargà fins a la meitat dels anys vuitanta. Malgrat la general desmobilització dels anys següents, Gràcia és encara un dels barris de Barcelona on la iniciativa ciutadana ha mantingut més vigència. Pateix els problemes inherents a una zona de nucli antic on ha actuat amb desmesura l'especulació urbana i, per les seves característiques li és difícil adaptar-se, als requeriments urbanístics actuals. L'aplicació d'un Pla Especial de Reforma Interior (PERI) ha millorat les condicions del barri. Les actuacions més destacades inclouen la construcció d'equipaments, la recuperació o enderrocament d'edificis degradats i l'habilitació de zones de vianants, entre d'altres.

2.- SITUACIÓ

La zona on es realitzaran les tasques arqueològiques es troba emplaçada en el districte de la Gràcia, Prop de la Plaça Lesseps.

Zona on es produiran les tasques arqueològiques

3.-ÀMBIT D'ACTUACIÓ

l'actuació arqueològica afectarà el subsòl en la cantonada entre el carrer Septimània nº22 i la Ronda de Dalt.

4-MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

L'obra d'urbanització de la zona de la Plaça Lesseps comporta, entre d'altres, la realització de rebaixos per la construcció d'una xarxa de Recollida de Residus

Sòlids Urbans (RSU). Excavant una rassa per aquests servei van aparèixer restes òssies.

5.-ANTECEDENTS

No s'han trobat antecedents anteriors a aquesta intervenció

6.- INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

Programa detallat dels treballs a realitzar

El projecte té prevista la recerca arqueològica dins de l'àmbit afectat per les obres. Les tasques arqueològiques previstes consistiran en l'excavació només de l'àmbit delimitat per l'obra, tot atenent amb l'objectiu de la localització i documentació dels individus existents per després procedir a la seva extracció.

Metodologia i tècniques a emprar

La intervenció arqueològica es realitzarà aplicant el mètode de registre estratigràfic i d'excavació en extensió definit per E. Harris i Carandini que permet la identificació i ordenació seqüencial de totes les accions que han intervingut en la formació del jaciment arqueològic documentades durant el procés d'excavació, tant si són d'origen antròpic, biològic i/o geològic. Aquest mètode permet registrar tant les accions que poden identificar-se a través de les seves restes materials (elements i estrats) com aquelles que no es tradueixen en evidències físiques (interestrats).

Cadascuna de les accions documentades s'identificarà com una unitat estratigràfica, a la qual s'assignarà assignat un número d'UE. La informació referent a les unitats estratigràfiques es registrarà en fitxes. Paral·lelament es portarà a terme el registre gràfic de cadascuna de les unitats identificades, a través de fotografies amb elements mètrics (banderoles), per tal de facilitar la representació visual de l'escala real de les restes arqueològiques.

Pel que fa al tractament del material arqueològic recuperat i seguint la normativa vigent, les peces hauran de ser netejades, siglades, inventariades, i dibuixades prèviament al seu trasllat al magatzem de la Zona Franca del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona; institució que alhora és la dipositària definitiva dels materials apareguts d'acord amb del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

En aquest sentit, el trasllat i l'emmagatzematge del material es farà seguint les indicacions i especificitats marcades per aquesta institució.

Tots els treballs a realitzar, inclosos els informes i memòria científica, es regiran quant a contingut i nivell de detall al que es contempla com a normatiu en el Decret 78/2002.

7.- DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS

Quan vam arribar a la zona on es van trobar les restes humanes, la rassa havia esta reomplerta amb sorra fins arribar a cota de vianants per preservar-les; es

per això que amb una maquina retroexcavadora varem rebaixar tot aquest reompliment amb extrema preocupació, ja que no sabíem amb seguretat a quina fondària es trobaven.

Zona objecte de l'excavació en el moment de la nostra arribada

Nomes teníem clar que les restes estaven tapades amb tela d'obra verda, segons ens va informar el cap d'obra.

Maquina excavadora rebaixant el reompliment

Seguint aquesta premissa vam continuar els rebaixos fins trobar-nos en el nivell geològic de la zona, en aquest cas argiles quaternàries.

Primer pla del nivell d'argiles

Localitzades, vam obrir en extensió fins trobar la malla verda i un dels costats de la fossa. Es en aquest moment quant la feina amb maquina es dona per acabada i continuem a ma el procés d'excavació del nivell de reompliment.

Pla general de la fossa amb els serveis que la tallen

Seguint manualment aquest canvi en l'estratigrafia , efectivament varem trobar les restes d'una fossa i l'inicií de restes ossies cobertes per un nivell d'argiles Ue 1009.

. Fou en aquest punt d l'excavació quant l'antropòleg recolzat per dos ajudants (Yu Lee i Héctor Cuenca enviats per el servei de restauració del servei d'arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat) es dedicará a la feines d'excavar,

documentar i consolidar per després procedir a l'extracció de les restes humanes, mentre l'arqueòleg director de l' intervenció supervisa el procés.

Una vegada finalitzat el procés d'extracció vam poguèr documentar l'existència de restes d'una fossa de 60 cm de fondària, 1, 83 metres de llargada i 80 cm d'amplada, on van aparèixer les restes de 15 individus coberts amb importants restes de calç. La seva localització era totalment arbitrària i estaven barrejats sense cap ordre.

8.- CONCLUSIONS.

Fou tota una sorpresa la troballa d'aquestes restes en un lloc tan lluny del que podríem dir el centre històric de la ciutat així com l'estat de conservació en el qual es trobaven. No oblidem que la zona ha estat fruit de diverses obres de gran envergadura, que es per això que només en trobat aquestes restes. Probablement la fossa tindria unes proporcions més importants que les actualment documentades, amb un major nombre d'individus en el seu interior. L'equipament municipal (una claveguera) annexa a la fossa seria la clau per comprendre la destrucció d'aquesta estructura funerària; tot indica que amb la construcció d'aquesta claveguera va fer desaparèixer l'enterrament, deixant només les restes que hem pogut documentar.

Una important pregunta que ens hem fet durant el procés d'excavació fou a qui pertanyien o millor dit a quin succés històric formaven part.

La falta de material trobat en el lloc no ens ha pogut donar una explicació convincent. Les restes ceràmiques trobades ens l'estrat de que cobria les restes ens dona un marc cronològic de segles XVII-XVIII.

Dins el període marcat per la ceràmica, ens podríem trobar dins els esdeveniments de la guerra dels segadors amb l'important setge de la ciutat o la guerra de successió. Però aquestes dues opcions no les trobo gens vàlides, per una senzilla raó; En cap cas em trobat gens de roba o efectes metàl·lics com poden ser botons o sivelles, tot i tenint en compte que en situació de guerra els morts eren saquejats, però sabem que menys en casos excepcionals eren enterrats amb roba.

El que si em sembla mes lògic es que fossin morts per la pesta, i crec que hi existeixen varis motius per afirmar aquesta hipòtesi. En primer lloc el tipus de fossa documentat; encara que ens ha quedat poc en tenim el suficient per poguer observar l'eix d'inclinació que pren al final, fet que ens indica la rapidesa amb la qual es va fer, així com la disposició dels individus, que semblen que hagin estats llançats des de la zona del carrer Septimània; no hi existeix col·locació prèvia.

També varem observar l'existència de calç entre les restes.

Davant aquestes proves es indubtable que estem davant d'un enterrament col·lectiu fet amb presses, i quina situació pot provocar això; nomes un cas molt greu d'enfermetat contagiosa.

Segons documentació sabem que durant el setge de la ciutat al 1652 es produí un brot de pesta que va matar a 16.000 persones. La zona on estem estava poc poblada, però si en tenim constància de l'existència d'una comunitat de frares, els carmelites descalços també coneguts com a Josepets. En aquesta comunitat després d'indagacions fets amb la seva arxivera sabem que el brot de pesta va afectar a la comunitat.

Per les primeres impressions de l'estudi antropològic que s'està portant a terme els tècnics del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat sembla que entre els individus masculins hi ha restes d'algun individu femení i possiblement un nen.

En un primer moment, les restes foren excavades per l'antropòloga Olga Hiraldo de l'empresa TEA. Les seves observacions i primeres conclusions estan reflectides en algunes de les parts d'aquesta memòria. Desafortunadament per

causes desconegudes per la direcció de l'excavació, la srta. Hiraldo no va continuar amb l'estudi de les restes antropològiques i es per això que no s'adjunta amb aquesta memòria el seu estudi antropològic de camp i laboratori.

A posteriori d'aquesta intervenció, la Dr. Eulalia Subirà amb l'antropòloga Monica Alcalà va continuar amb l'estudi d'aquestes restes. Serà aquest informe el que, i gracies a la col·laboració de la Dr. Subirà forma part de la present memòria.

9.-BIBLIOGRAFIA

- FABRE FORNAGUERA, J. HUERTAS CLAVERIA, J. (1976) *Tots els barris de Barcelona*. Edicions 62. Barcelona
- GARCÍA I ESPUCHE, A. I GUÀRDIA I BASSOLS, M. (1986) *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*. Edicions de la Magrana, Barcelona.
- VV.AA. (1992) *Història de Barcelona. La formació de la Barcelona medieval*. Vol. 2. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- VV.AA. (1992) *Història de Barcelona. La ciutat consolidada (segles XIII-XV)*. Vol. 3. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- [http://ca.wikipedia.org/wiki/Setge_de_Barcelona_\(1652\)](http://ca.wikipedia.org/wiki/Setge_de_Barcelona_(1652))
- http://ca.wikipedia.org/wiki/Districte_de_Gr%C3%A0cia#Hist.C3.B2ria
- <http://www.monestirs.cat/monst/bcn/bn02grac.htm>
- http://www.gracianet.org/la_vila/historia/passat99/primera.html

ANNEX I. FITXES ESTRATIGRÀFIQUES

 TEA Difusió Cultural S.L. C/ Sugranyes, 34 baixos. 08028 Barcelona Telf.: 93 296 52 20 Fax: 93 331 45 46 tea@teadifusiocultural.com	Intervenció: carrer Septimania 22 Cala: Any: 2008 Sigla: 053/08
U.E.: 1001 Cota mínima: 81,92 Cota Màxima: 84,1	Foto: 1,2 Secció: 1 Planta:
Definició: estrat	Criteris de distinció:
Color:	Consistència: sorrenca
Fiabilitat estratigràfica:	Components geològics: sorra
Components orgànics:	Components artificials:
Formació de l'estrat: Velocitat de formació:	Intrencionada: Intrusions:
Seqüència física Igual a: En contacte amb: Se li adossa: S'adossa a: Cobert per: Cobreix a: Tallat per: Talla a: Reomplert per: Reomple a: 1003	Murs-Paviments-Revestiments Desc. aparell: maó cuit i pedra de diferent tamany Desc. lligam: morter de calç de bona qualitat Desc. preparació:
Negatiu Secció: Ø boca: Capacitat: Ø màxim: Fondaria: Ø base: Preparació:	Amplada màx: Orientació: E/O Llargada màx: Alçada màx: Extensió (pav):
Croquis de situació:	Màtxix:
Descripció: Nivell de sorra de granulometria petita, aportada per l'obra per tapar la rassa del servei de RSU	

 TEA Difusió Cultural S.L. C/ Sugranyes, 34 baixos. 08028 Barcelona Telf.: 93 296 52 20 Fax: 93 331 45 46 tea@teadifusiocultural.com	Intervenció: carrer Setmanaria 22 Cala: Any: 2008 Sigla: 053/08
U.E.: 1002 Cota mínima: 81,52 Cota Màxima: 84,1	Foto: 1,2 Secció: 1 Planta:
Definició: nivell de llims	Criteris de distinció:
Color:	Consistència: flonja
Fiabilitat estratigràfica:	Components geològics: petits codols
Components orgànics:	Components artificials:
Formació de l'estrat: Velocitat de formació:	Intrencionada: Intrusions:
Seqüència física Igual a: En contacte amb: 1001 Se li adossa: S'adossa a: Cobert per: Cobreix a: Tallat per: 1003 Talla a: Reomplert per: Reomple a:	Murs-Paviments-Revestiments Desc. aparell: Desc. lligam: Desc. preparació: Amplada màx: Orientació: Llargada màx: Alçada màx: Extensió (pav):
Negatiu Secció: Ø boca: Capacitat: Ø màxim: Fondaria: Ø base: Preparació:	
Croquis de situació:	Màtxix:
Descripció: nivell de llims possiblement aportats en alguna remodelació anterior de la zona	

 TEA Difusió Cultural S.L. C/ Sugranyes, 34 baixos. 08028 Barcelona Telf.: 93 296 52 20 Fax: 93 331 45 46 tea@teadifusiocultural.com	Intervenció: carrer Septimania 22 Cala: Any: 2008 Sigla: 053/08
U.E.: 1003 Cota mínima: 81,92 Cota Màxima: 84,1	Foto: Secció: 1 Planta:
Definició: Retall	Criteris de distinció:
Color:	Consistència:
Fiabilitat estratigràfica:	Components geològics:
Components orgànics:	Components artificials:
Formació de l'estrat: Velocitat de formació:	Intrencionada: Intrusions:
Seqüència física Igual a: En contacte amb: Se li adossa: S'adossa a: Cobert per: Cobreix a: Tallat per: Talla a: 1002 Reomplert per: 1001 Reomple a:	Murs-Paviments-Revestiments Desc. aparell: Desc. lligam: Desc. preparació:
Negatius Secció: Ø boca: Capacitat: Ø màxim: Fondaria: Ø base: Preparació:	Amplada màx: Orientació: Llargada màx: Alçada màx: Extensió (pav): +
Croquis de situació:	Màtxix:
Descripció: rassa per l'instal·lació del serveis de recollida pneumàtica de brosa	

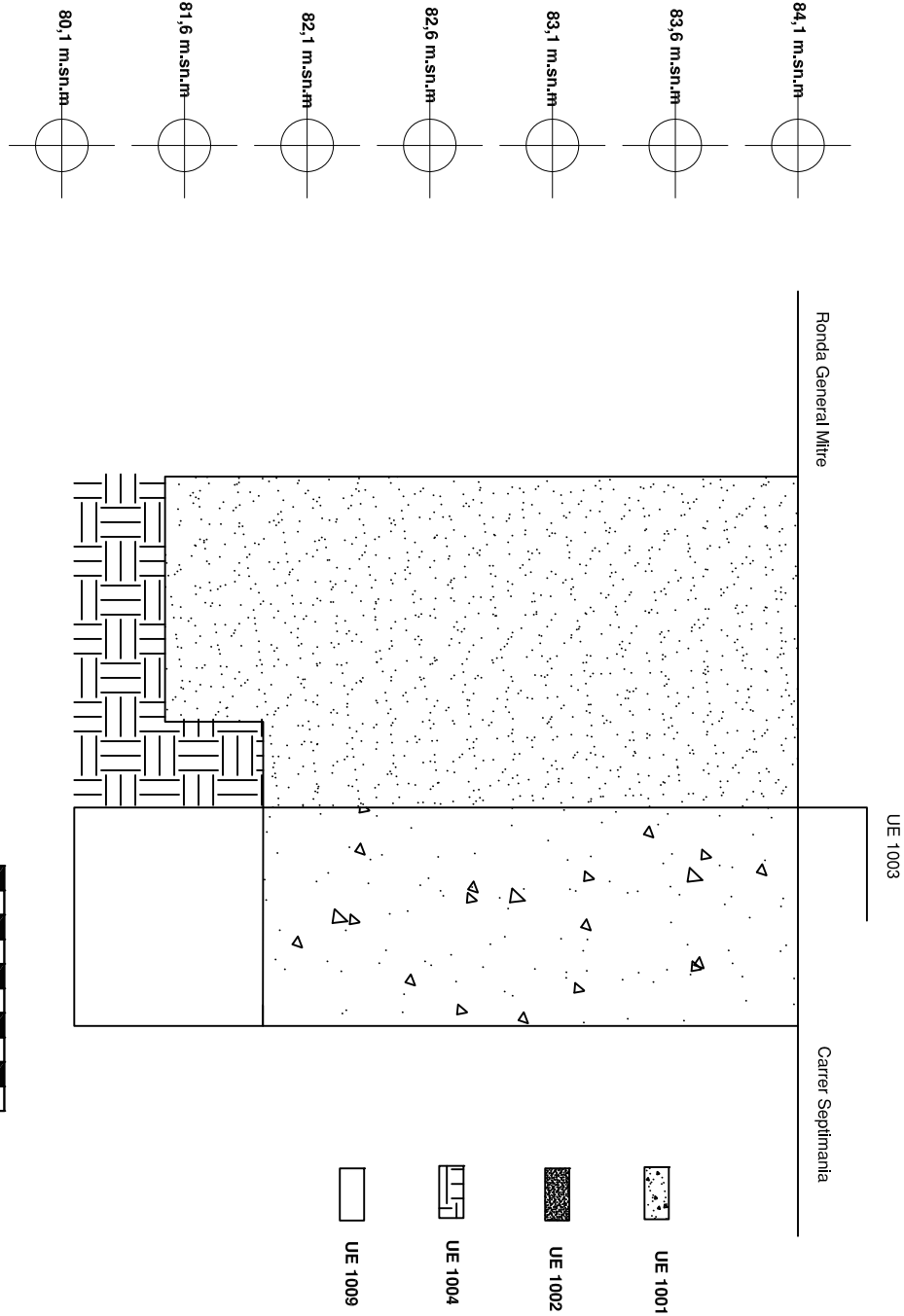
 TEA Difusió Cultural S.L. C/ Sugranyes, 34 baixos. 08028 Barcelona Telf.: 93 296 52 20 Fax: 93 331 45 46 tea@teadifusiocultural.com	Intervenció: carrer Septimania 22 Cala: Any: 2008 Sigla: 053/08
U.E.: 1004 Cota mínima: Cota Màxima: 81,52	Foto: 3 Secció: 1 Planta:
Definició: estrat	Criteris de distinció:
Color:	Consistència: compacte
Fiabilitat estratigràfica:	Components geològics: argiles i noduls de calç
Components orgànics:	Components artificials:
Formació de l'estrat: Velocitat de formació:	Intrencionada: Intrusions:
Seqüència física Igual a: En contacte amb: Se li adossa: S'adossa a: Cobert per: 1002 Cobreix a: Tallat per: 1005 Talla a: Reomplert per: Reomple a:	Murs-Paviments-Revestiments Desc. aparell: Desc. lligam: Desc. preparació: Amplada màx: Orientació: Llargada màx: Alçada màx: Extensió (pav):
Negatiu Secció: Ø boca: Capacitat: Ø màxim: Fondaria: Ø base: Preparació:	
Croquis de situació:	Màtx:
Descripció: nivell natural de la zona. Argiles amb petits noduls de calç	

 TEA Difusió Cultural S.L. C/ Sugranyes, 34 baixos. 08028 Barcelona Telf.: 93 296 52 20 Fax: 93 331 45 46 tea@teadifusiocultural.com	Intervenció: carrer Setmanaria 22 Cala: Any: 2008 Sigla: 053/08
U.E.: 1005 Cota mínima: 81,32 Cota Màxima: 81,92	Foto: 3,4 Secció: 1 Planta:
Definició: Retall	Criteris de distinció:
Color:	Consistència:
Fiabilitat estratigràfica:	Components geològics:
Components orgànics:	Components artificials:
Formació de l'estrat: Velocitat de formació:	Intreccionada: Intrusions:
Seqüència física Igual a: En contacte amb: Se li adossa: S'adossa a: Cobert per: 1001,1002 Cobreix a: Tallat per: Talla a: 1004 Reomplert per: Reomple a:	Murs-Paviments-Revestiments Desc. aparell: Desc. lligam: Desc. preparació: Amplada màx: 80cm Orientació: E/O Llargada màx: 1,80 m Alçada màx: 60 cm Extensió (pav):
Negatiu Secció: Ø boca: Capacitat: Ø màxim: Fondaria: Ø base: Preparació:	
Croquis de situació:	Màtxix:
Descripció: restes del retall de la fossa	

 TEA Difusió Cultural S.L. C/ Sugranyes, 34 baixos. 08028 Barcelona Telf.: 93 296 52 20 Fax: 93 331 45 46 tea@teadifusiocultural.com	Intervenció: carrer Septimania 22 Cala: Any: 2008 Sigla: 053-08
U.E.: 1009 Cota mínima: 81,28 Cota Màxima: 81,92	Foto: 5 Secció: 1 Planta:
Definició: Estrat	Criteris de distinció:
Color:	Consistència: compacte
Fiabilitat estratigràfica:	Components geològics: llims
Components orgànics:	Components artificials:
Formació de l'estrat: Velocitat de formació:	Intrencionada: Intrusions:
Seqüència física Igual a: En contacte amb: Se li adossa: S'adossa a: Cobert per: 1001 Cobreix a: Tallat per: Talla a: Reomplert per: Reomple a: 1005	Murs-Paviments-Revestiments Desc. aparell: Desc. lligam: Desc. preparació:
Negatiu Secció: Ø boca: Capacitat: Ø màxim: Fondaria: Ø base: Preparació:	Amplada màx: Orientació: Llargada màx: Alçada màx: Extensió (pav):
Croquis de situació:	Màtxix:
Descripció: Nivell de llims que cobreix les restes antropològiques	

ANNEX II. PLANIMETRIA

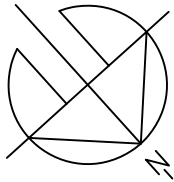
Secció esquemàtica de la zona excavada

TEA	INTERVENCIÓ		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm.
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ		DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez	1
	Difusió Cultural, SL	ESCALA 1: 30	novembre 2009	

81.92 m.sn.m

-Individu 1-

81,54 m.s.n.m

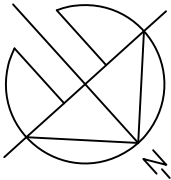
82 m.s.n.m

82,01 m.s.n.m

0.5 m

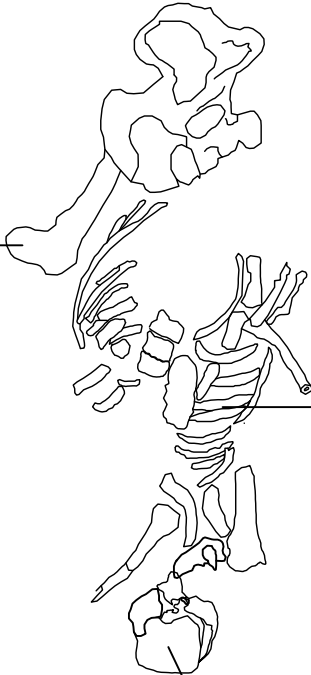
Karruqetologia Vta. laietana Vnredet VLDDI TEA, Jo	INTERVENCIÓ		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm.
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ			
Difusió Cultural, SL	ESCALA 1: 10	DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez	novembre 2009	02

-Individu 2-

81,50 m.s.n.m

81,47 m.s.n.m

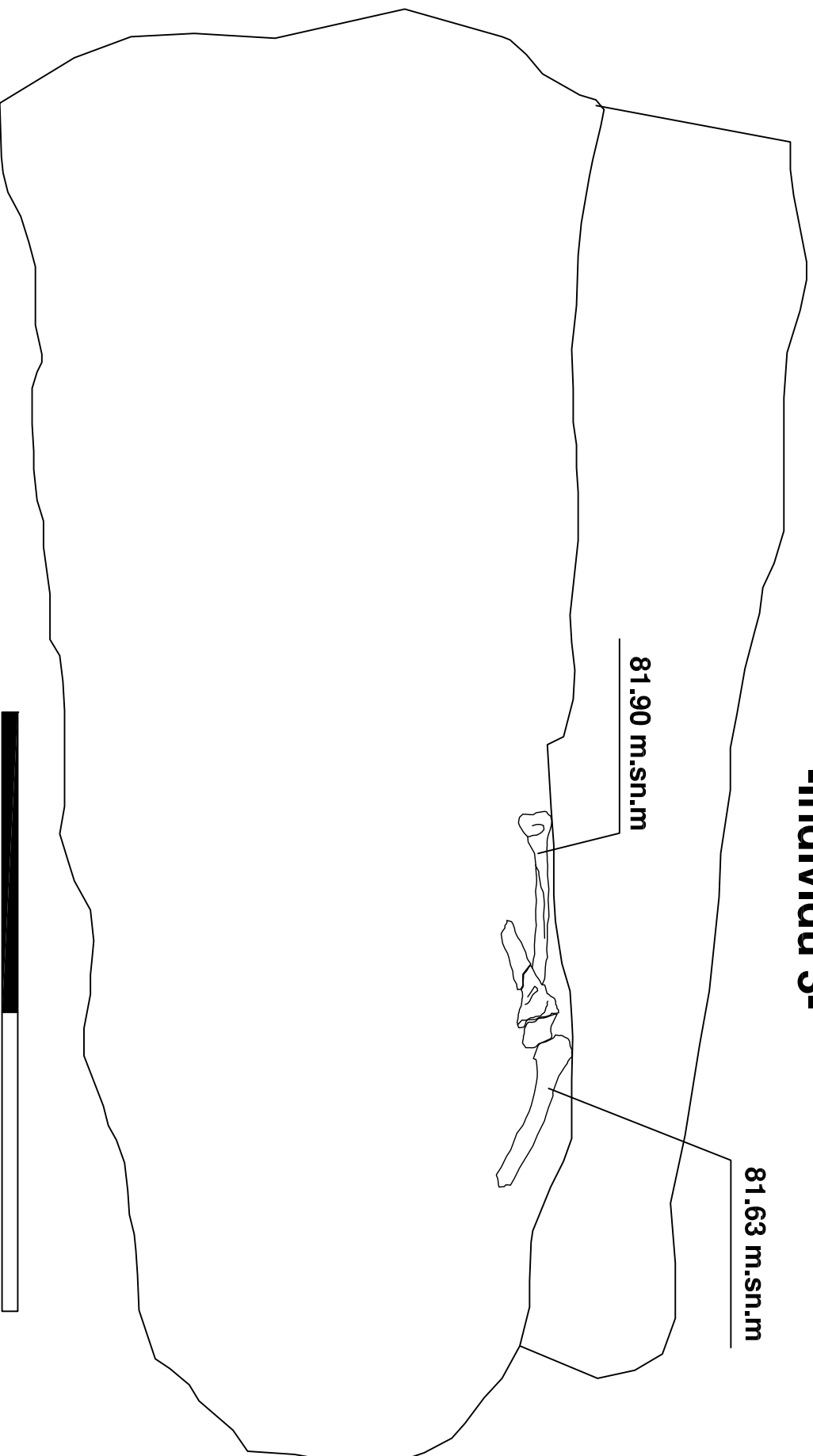

81,92 m.s.n.m

0.5 m

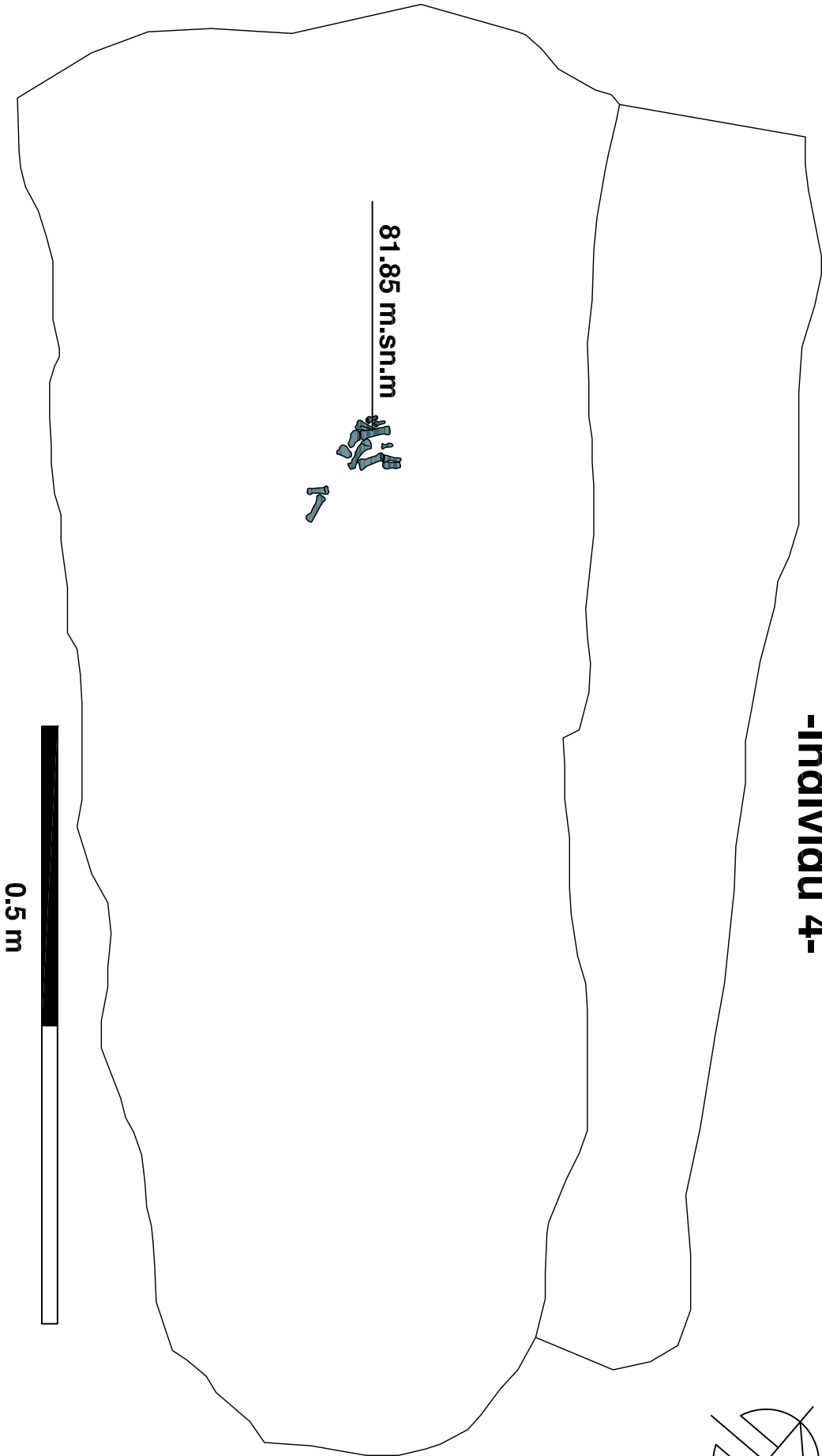
	INTERVENCIÓ		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÉS)	Núm.
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ			
	ESCALA 1: 10			
Difusió Cultural, SL			novembre 2009	03

-Individu 3-

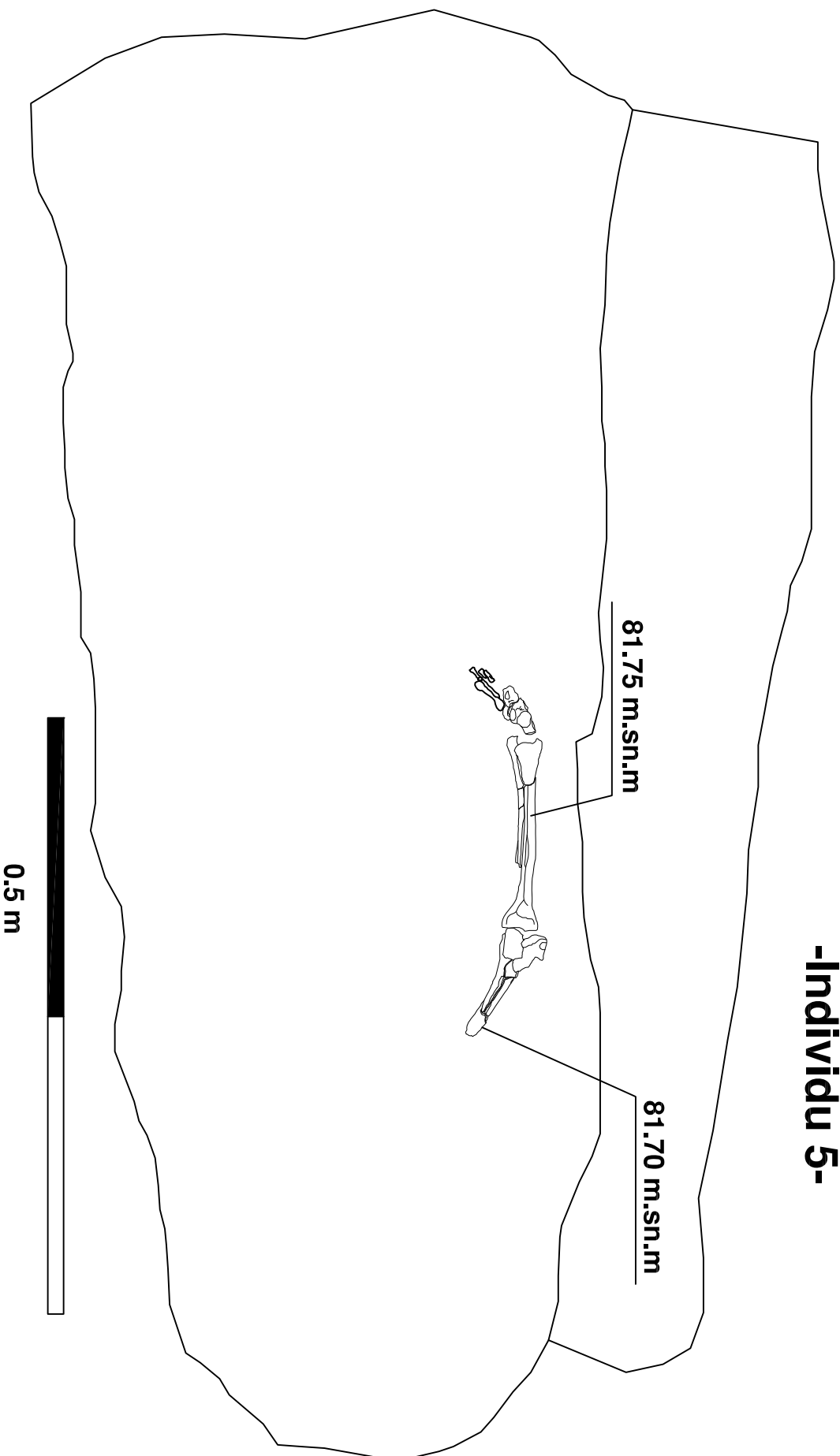
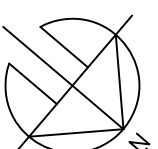
	INTERVENCIÓ		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÉS)	Núm.
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ			
	ESCALA 1: 10			
Difusió Cultural, SL			novembre 2009	04

-Individu 4-

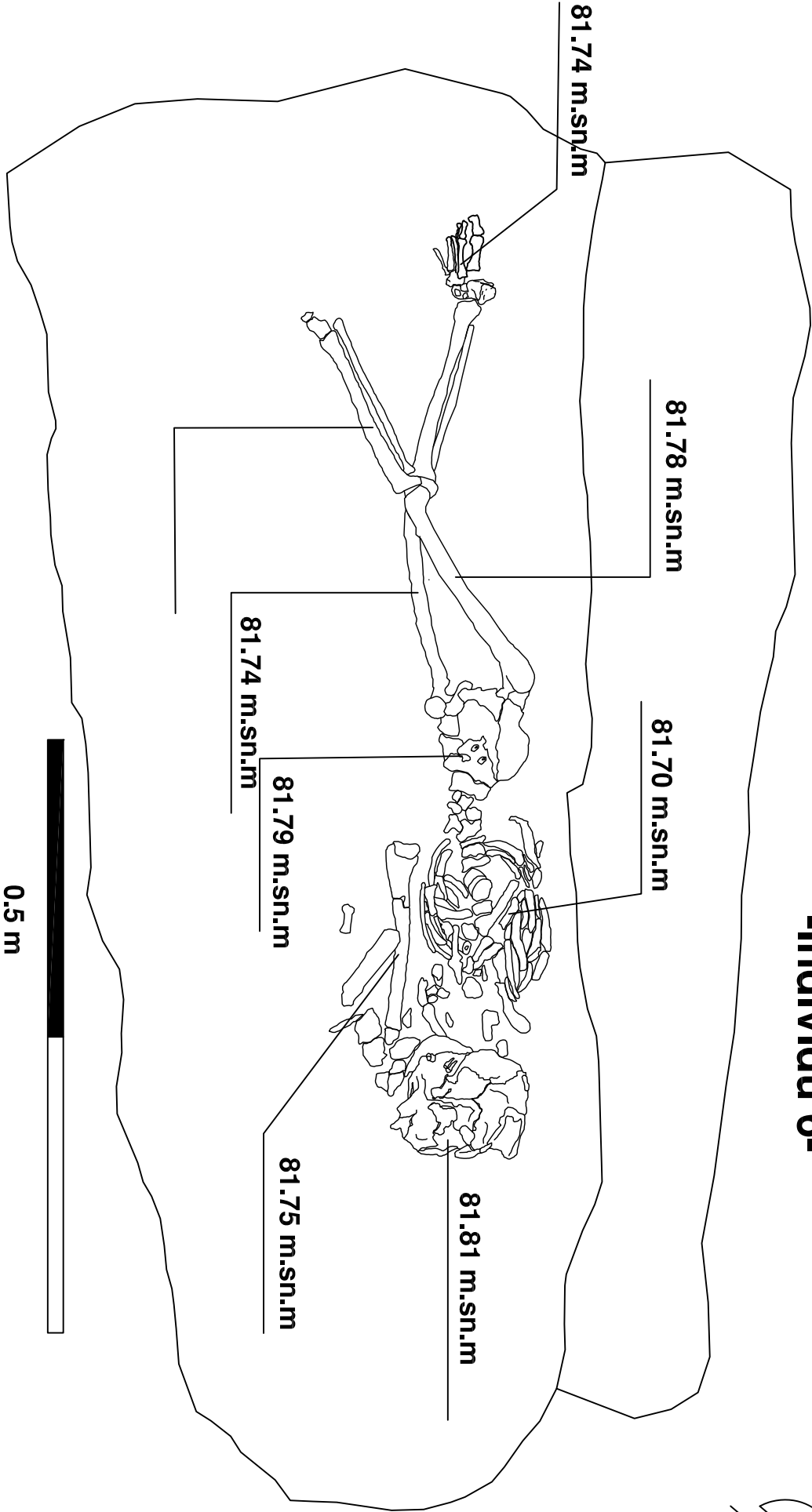
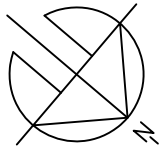
		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÈS)		Núm.
INTERVENCIÓ		DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez		05
Difusió Cultural, SL		ESCALA 1: 10		
		novembre 2009		

-Individu 5-

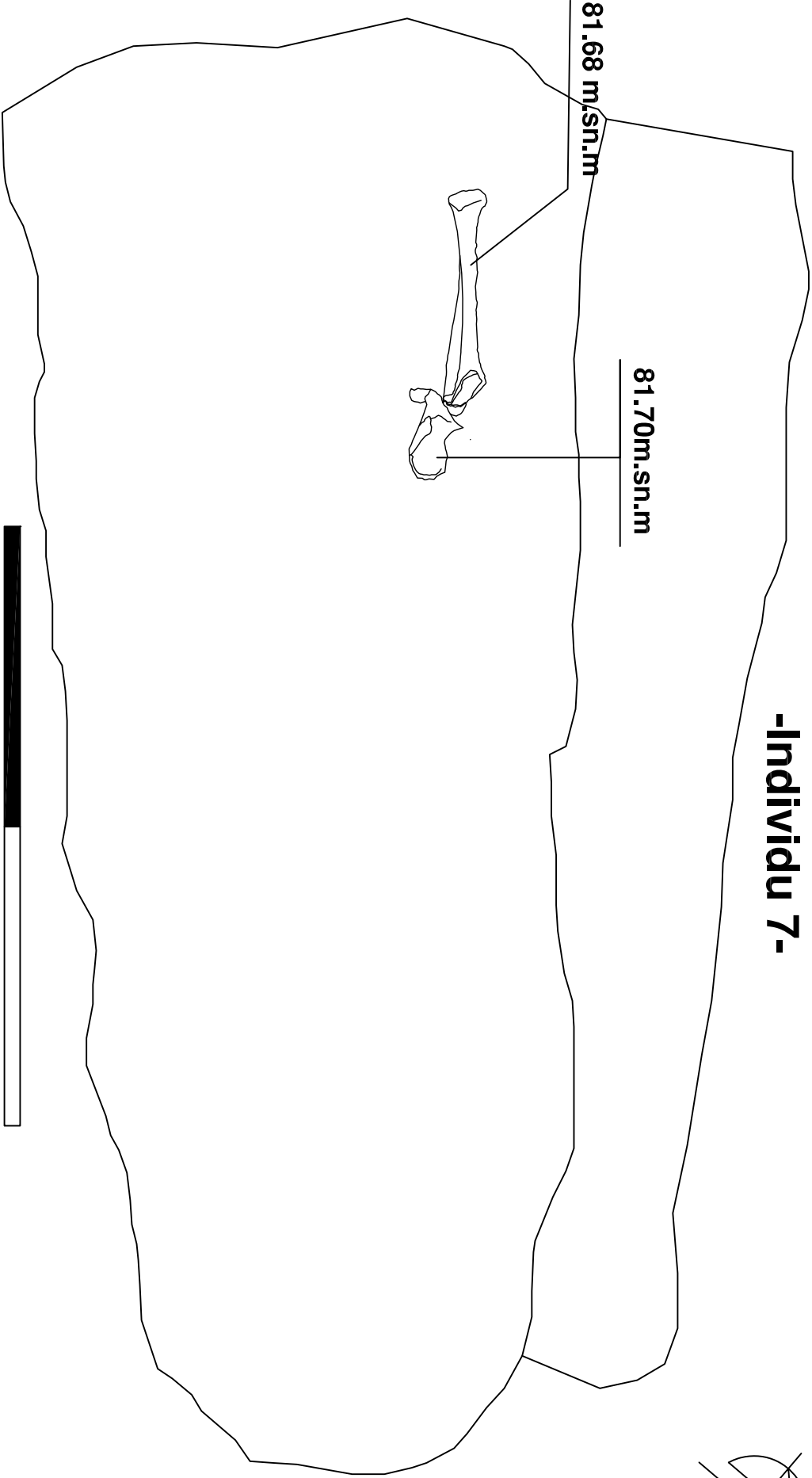
	INTERVENCIÓ		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÉS)	Núm.
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ			
	ESCALA 1: 10			
Difusió Cultural, SL			novembre 2009	06

-Individu 6-

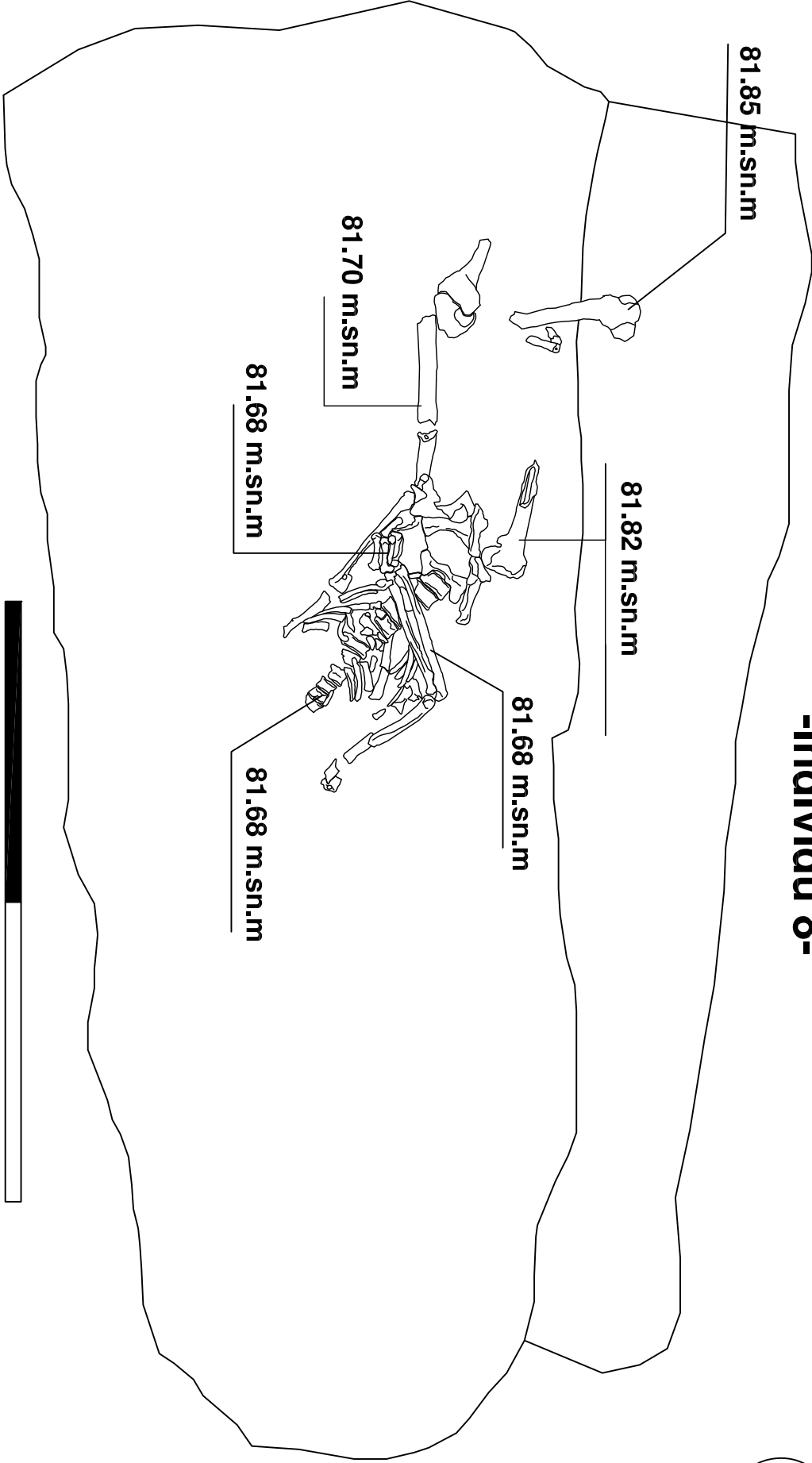
			Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm.
	INTERVENCIÓ			
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ			
	DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez			
Diffusió Cultural, SL	ESCALA 1: 10	novembre 2009	07	

-Individu 7-

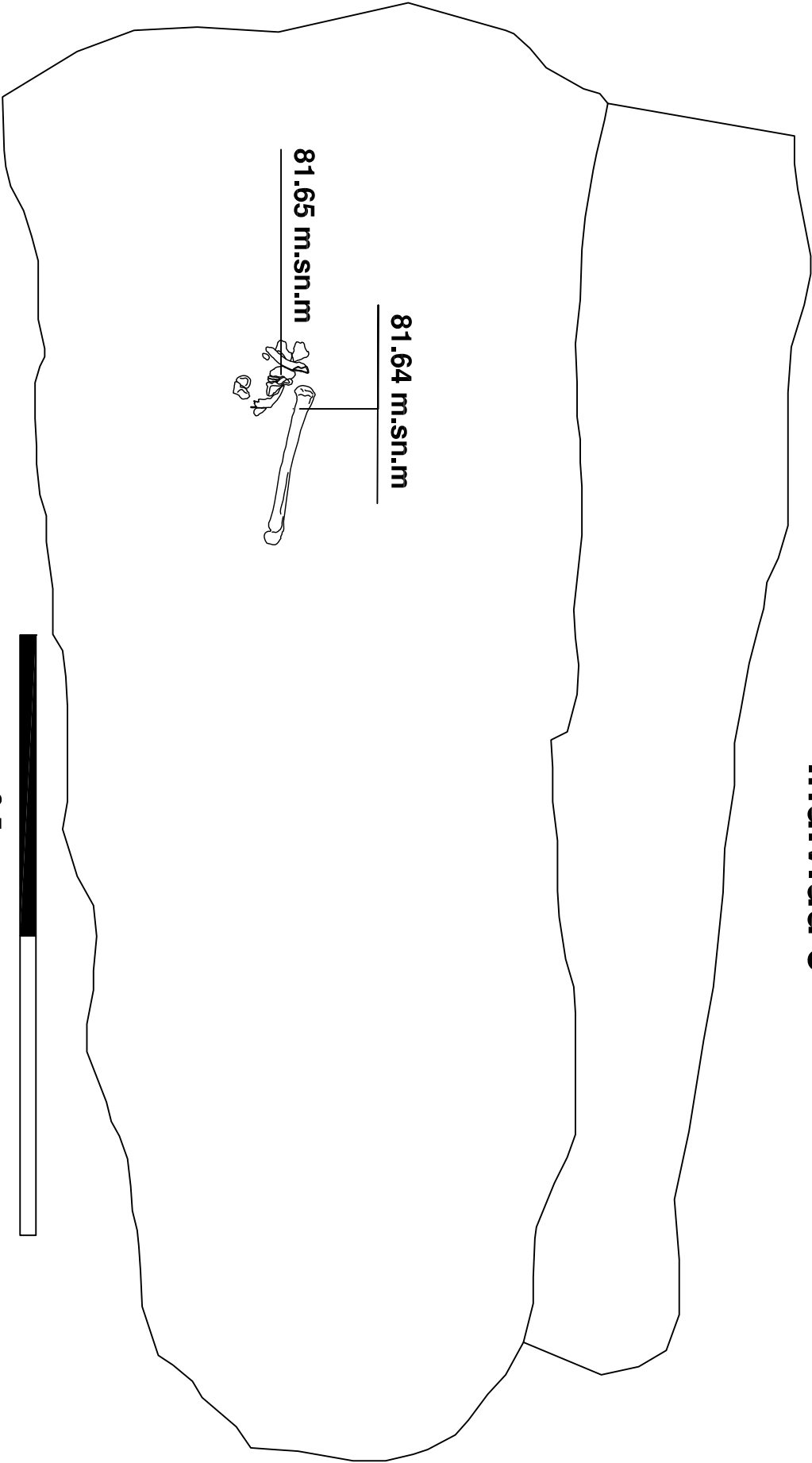
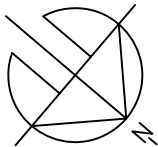
	INTERVENCIÓ		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm. 08
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ			
	DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez			
Difusió Cultural, SL	ESCALA 1: 10	novembre 2009		

-Individu 8-

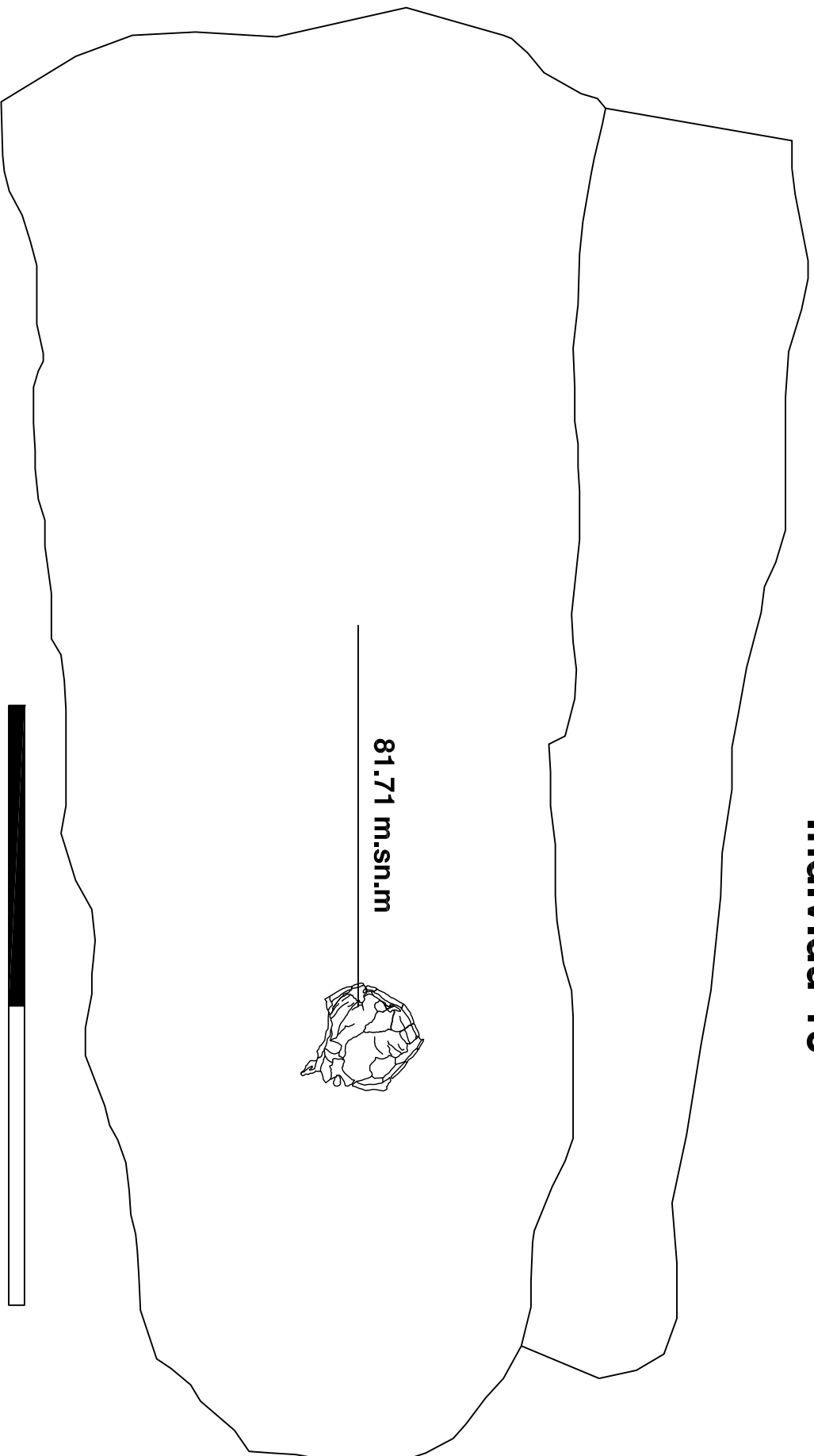
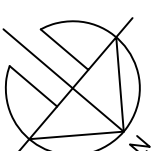
				Núm.
	INTERVENCIÓ			
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ			
Difusió Cultural, SL	ESCALA 1: 10	DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez		09
		novembre 2009		

-Individu 9-

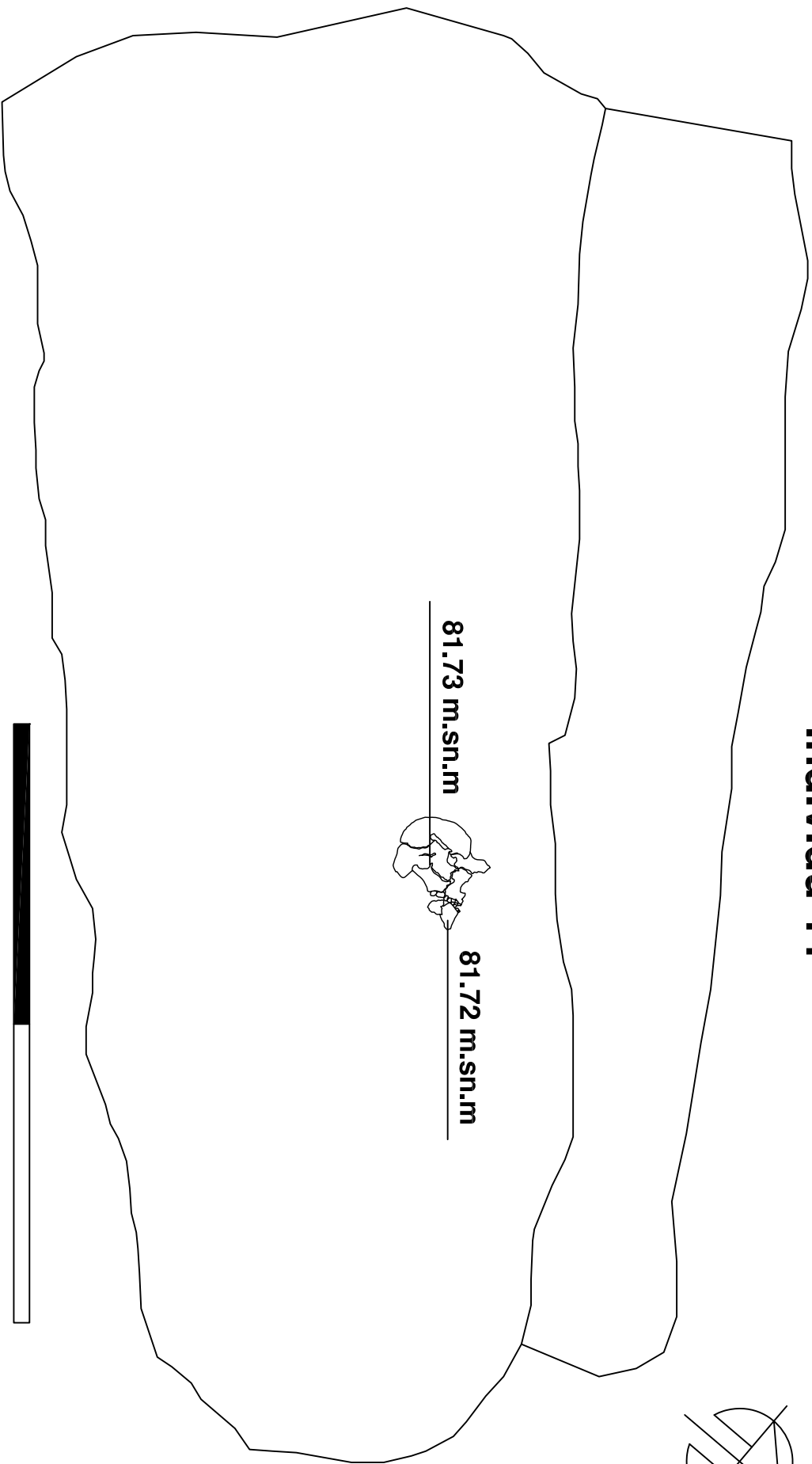
				Núm. 10
	INTERVENCIÓ			
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ			
Difusió Cultural, SL	ESCALA 1: 10			novembre 2009

-Individu 10-

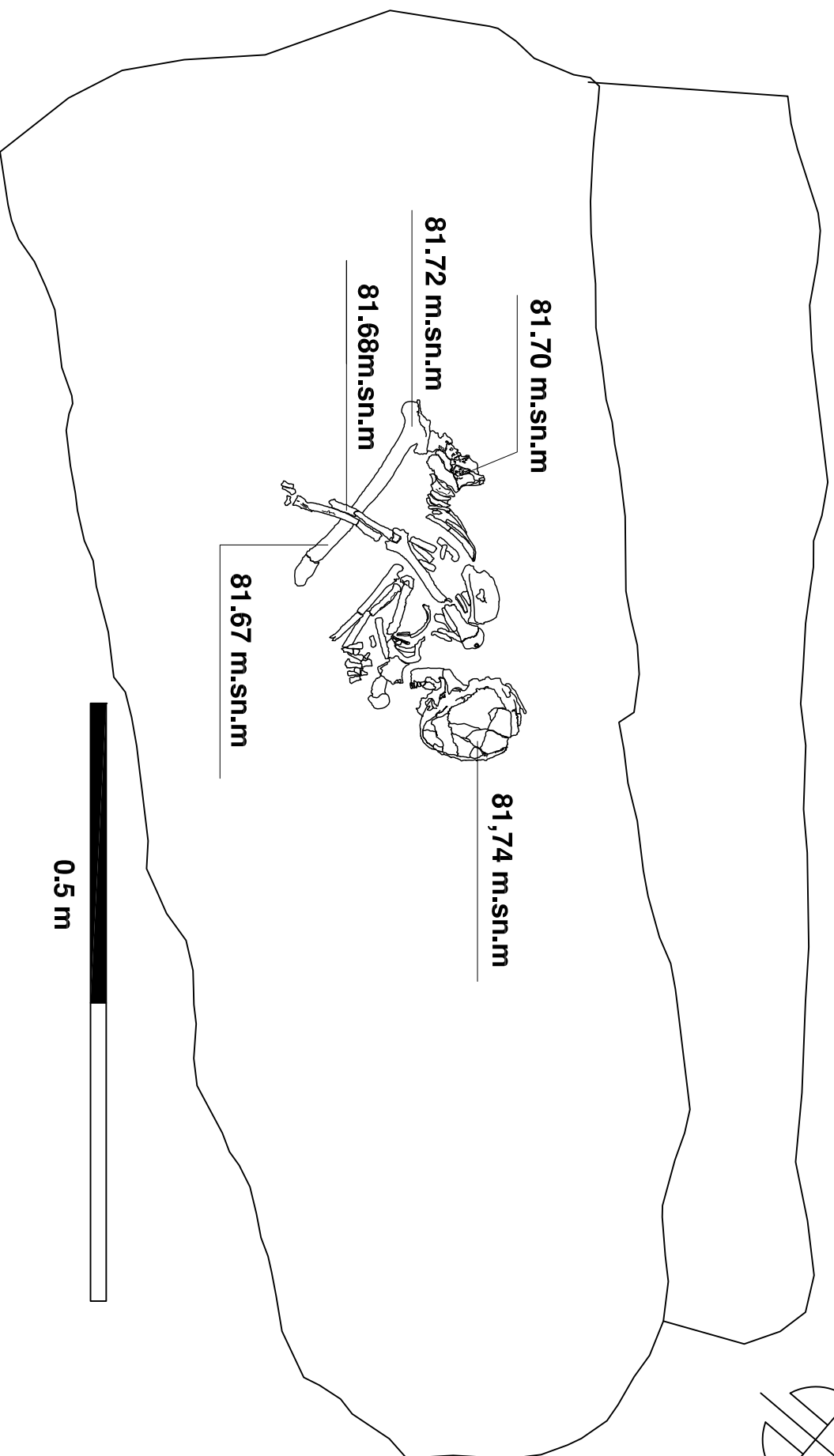
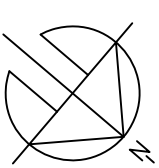
		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÈS)		Núm. 11
INTERVENCIÓ		DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez		
PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ		novembre 2009		
Difusió Cultural, SL		ESCALA 1: 10		

-Individu 11-

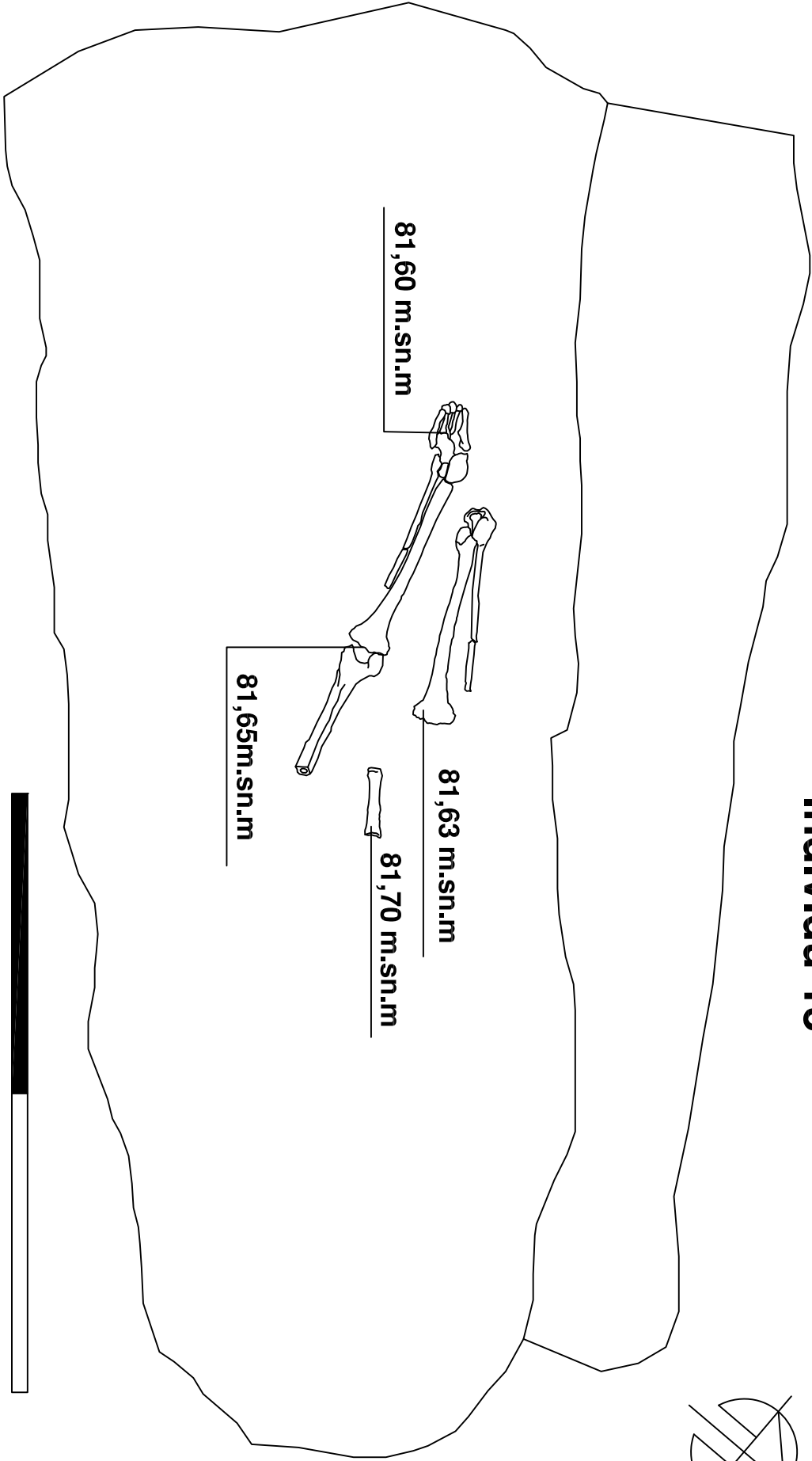
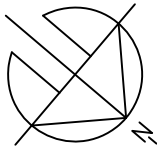
				Núm. 12
	INTERVENCIÓ			
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ			
Difusió Cultural, SL	ESCALA 1: 10	DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez		
		novembre 2009		

-Individu 12-

	INTERVENCIÓ		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm. 13
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ			
	DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez			
Diffusió Cultural, SL	ESCALA 1: 10		novembre 2009	

-Individu 13-

0.5 m

	INTERVENCIÓ		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÉS)	Núm. 14
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ			
	ESCALA 1: 10			
Difusió Cultural, SL			DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez novembre 2009	

-Individu 14-

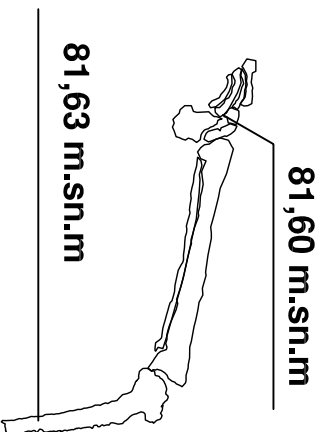

81,73 m.sn.m

0.5 m

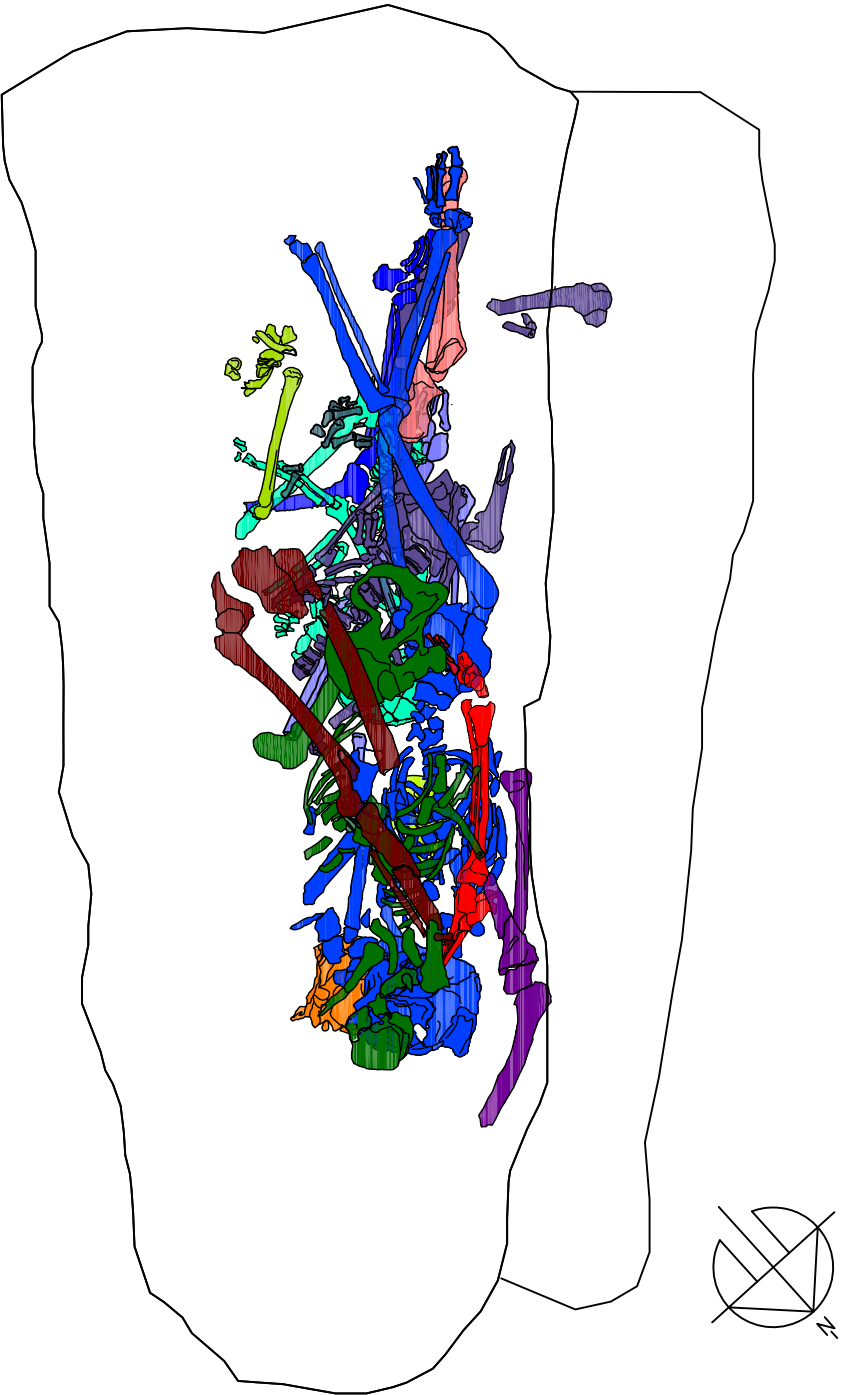
		INTERVENCIÓ		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm.	
		PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ				
Difusió Cultural, SL		ESCALA 1: 10	DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez		15	
			novembre 2009			

-Individu 15-

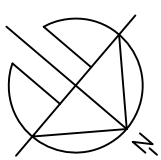

			Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm.
	INTERVENCIÓ			
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ	DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez		16
Diffusió Cultural, SL	ESCALA 1: 10	novembre 2009		

- Individu 1
- Individu 2
- Individu 3
- Individu 4
- Individu 5
- Individu 6
- Individu 7
- Individu 8
- Individu 9
- Individu 10
- Individu 11
- Individu 12
- Individu 13
- Individu 14
- Individu 15

TEA 	INTERVENCIÓ		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm.
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ	DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez		
Difusió Cultural, SL	ESCALA 1: 10	novembre 2009	17	

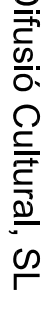
81,28 m.sn.m

81,61 m.sn.m

81,47 m.sn.m

0.5 m

	INTERVENCIÓ		Carrer Septimània, 22 (053-08) (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm. 18
	PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ			
	DIRECCIÓ I DIBUIX: Toni Juárez			
Difusió Cultural, SL	ESCALA 1: 10		novembre 2009	

ANNEX III. INVENTARI FOTOGRÀFIC

-INVENTARI FOTOGRAFIC-

1. Vista general de la zona a excavar
2. Vista general de la maquina rebaixant l'estrat 1001 i 1002
3. Vista general de l'Ue 1004 d'argiles geològiques
4. Vista general de la paret de la fossa
5. Vista general de l'individu 1 en un primer estadi d'excavació
6. Individu 1, i per sota l'individu 2, 3 i 4
7. Procés de neteja i extracció dels diferents individus
8. Primer pla crani de l'individu 9
9. Primer pla peu de l'individu 5
10. Primer pla individu 6
11. Primer pla de la mandíbula de l'individu 11
12. Pla general dels individus 6 i 11
13. Pla general amb les restes dels individus 7, 8, 9, 10
14. Primer pla de la capa de calç que cobreix algunes de les restes.
15. Pla general amb les restes dels individus 11,12, 13 14 i 15
16. Vista general de l'antropòloga Olga Hiraldo y els diplomats en restauració Yu Lee i Hèctor Cuenca
17. Primer pla de com es guarden les restes una vegada excavades
18. Vista general dels treballs mentre s'estan realitzen i de la zona excavada.
19. Primer pla de la restauració en el camp del carni de l'individu 11.
20. Vista general dels individus 12,13,14 i 15.
21. Primer pla peu de l'individu 13.
22. Pla general dels individus 14 i 15.
23. Pla general de la fosa una vegada finalitzada l'excavació.

ANNEX III. INVENTARI

UE	AREA	SECTOR	ÀMBIT	NÚM	FRAGMENTS	CODI	FORMA	TIPOLOGIA	TÈCNICA	PASTA	DECORACIÓ E	DECORACIÓ I	ACABAT E	ACABAT I	CRONOLOGIA	OBSERVACIONS	RESTAURACIÓ	FOTOGRAFIA	DIBUIX	MAGATZEM
1009					1	50032	SF	-	-	-	-	-	-	-	XVII-XVIII					
1009					2	14100	SF	FIN	TO	AO	-	-	VI	VI	XV					
1009					1	14200	SF	FIN	TO	AO	PI	PI	VI	VI	XV-XVII					
1009					2	14002	SF	FIN	TO	AO	-	-	-	-						
1009					1	14002	SF	FIN	TO	AO	-	-	-	-						
1009					1	14252	SF	FIN	TO	AO	-	PI	-	VI	XIV					
1009					1	14001	PS	CYF	MA	AO	-	-	-	-						

INFORME ANTROPOLÒGIC

Estudi d'una fossa comuna al barri de Gràcia de Barcelona: allò que els ossos diuen (i el que no)

Mònica Alcalà

Resum

La troballa d'una fossa d'època històrica durant les obres d'urbanització de la plaça Lesseps, al barri de Gràcia de la ciutat de Barcelona l'any 2007 és el punt de partida per a l'estudi antropològic de les restes òssies, així com de l'aproximació històrica per tal d'interpretar el seu context. Després dels resultats obtinguts en les dues recerques es dedueix que alguns dels esquelets podrien pertànyer als novicis dels carmelites descalços del convent de Santa Maria de Gràcia o els Josepets, traslladats allà el 1647 i morts per l'epidèmia de pesta que va colpejar la ciutat de Barcelona i les seves rodalies l'any 1650. O potser no.

Introducció

El punt de partida d'aquest treball és un conjunt de restes òssies excavades al barri de Gràcia de la ciutat de Barcelona l'any 2007 durant les obres d'urbanització de la plaça Lesseps. A partir de l'anàlisi dels ossos es pretén realitzar una aproximació a l'estudi de les poblacions antigues, amb el qual s'intenten esbrinar aspectes com la distribució de sexes i edats, així com la causa de mort i, juntament amb la interpretació de les restes arqueològiques i la recerca documental quant a context històric, el període a què pertany el jaciment.

Materials i mètodes

L'excavació es va iniciar a finals de l'any 2007, sota la direcció de Toni Juárez Villena amb motiu d'una troballa de restes òssies durant la construcció de la xarxa de recollida de Residus Sòlids Urbans (RSU) al carrer Septimània nº22, en el conjunt d'obres d'urbanització de la Plaça Lesseps¹⁴ (Figura 1). El dipòsit posterior dels materials es va efectuar al magatzem de la Zona Franca del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona fins al seu trasllat al Departament d'Antropologia Biològica de la UAB el novembre de 2012 per tal de realitzar l'estudi antropològic.

Aquest estudi es va dur a terme seguint els mètodes clàssics de l'antropologia forense⁵. Inicialment es va procedir a la neteja dels ossos en sec i la posterior reconstitució de les restes fragmentades mitjançant adhesiu, en els casos en què això era possible, amb l'objectiu d'inventariar-les de la forma més precisa

possible. Després es va procedir al càlcul del nombre mínim d'individus i a l'estudi de cada cas, en el qual s'han determinat el sexe, l'edat i les mesures antropomètriques possibles, atenent a l'estat de preservació i conservació de les restes. Per altra banda, també es va realitzar l'anàlisi paleopatològica a partir de l'observació macroscòpica⁴ per tal de detectar patologies que hagin pogut deixar senyals en els ossos.

L'aproximació al context històric s'ha realitzat a través de la recerca bibliogràfica en bases de dades especialitzades, d'estudis historiogràfics anteriors^{1,2,8}, així com en documents de testimonis de l'època, d'entre els quals destaca el dietari de Miquel Parets¹³, menestral assaonador que va viure a la ciutat de Barcelona durant el segle XVII i autor de la crònica *De molts successos que han succeït dins Barcelona i molts altres llocs de Catalunya dignes de memòria*, de gran valor per als historiadors, ja que permet conèixer de primera mà la història quotidiana de Barcelona entre el

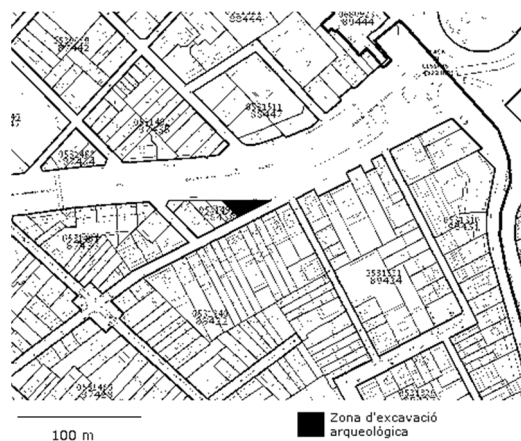

Figura 1. Mapa de la ubicació de la zona d'intervenció arqueològica (modificat de TEA Difusió Cultural, SL)

Resultats

Excavació arqueològica

La documentació procedent de la intervenció arqueològica¹⁴ aporta dades de l'estructura de la fossa, la qual consta de 60 cm de fondària, 1.83 metres de llargada i 80 cm d'amplada. La troballa d'unes ceràmiques determinades i la localització de la mateixa fossa en les proximitats del convent dels Josepets permeten datar les restes òssies en el segle XVII.

Per altra banda, els cossos estaven barrejats i col·locats de forma arbitrària, sense cap orientació ni disposició especial que faci pensar en un ritual mortuori. A més, els esquelets es van trobar coberts d'importantes restes de calç.

Estudi antropològic

L'estudi antropològic de les restes òssies va determinar un nombre mínim d'onze individus, amb algunes restes no atribuïbles degut a la dificultat d'individualitzar restes òssies sense connexió anatòmica i al pobre estat de conservació d'algunes d'aquestes.

- **Demografia**

Un cop això es procedeix a l'anàlisi demogràfica de la fossa. Primerament, cal tenir present que es tracta d'una mostra molt reduïda i que, per tant, els resultats quant a demografia no es poden prendre com una representació de la població⁹ de la vila de Gràcia el segle XVII sinó, simplement, com una descripció de les edats i sexes trobats en aquest jaciment.

En aquest sentit, la majoria d'individus que formaven la fossa (vuit individus d'un total d'onze) són de sexe masculí i només se n'ha trobat un de femení (Figura 2). Per altra banda, n'hi ha dos d'al·lofisos, això és, amb caràcters sexuals intermedis que no permeten determinar el sexe de l'individu.

La distribució per edats (Taula 2) mostra que gran part dels esquelets són juvenils, és a dir, entre 13 i 20 anys. Només 3 d'ells són adults i a més, tot i que no s'ha pogut definir amb major precisió, es tracta d'adults joves, tal i com es

desprèn de l'anàlisi de les patologies òssies, descrites més endavant.

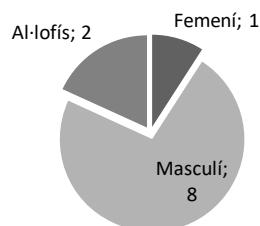

Figura 2. Distribució de sexes dels individus estudiats.

Distribució per edats

Grup d'edat	Total
Fetal	0
Infantil I	0
Infantil II	0
Juvenil	8
Adult	3
Madur	0
Senil	0
Total	11

Taula 2. Distribució per edats dels individus estudiats.

En resum, tenim que la fossa estudiada està formada en majoria per un grup d'individus masculins i amb una edat compresa entre els 13 i els 20 anys.

La mida petita de la mostra impedeix anàlisis demogràfiques posteriors com el càlcul de l'esperança de vida o comparacions amb altres poblacions contemporànies. Així mateix, la mínima presència d'individus de sexe femení fa redundant el càlcul de l'índex de masculinitat.

- **Característiques físiques**

Durant l'estudi antropològic, la presa de mesures tant a nivell de l'esquelet cranial com del postcranial possibilita el càlcul d'índex antropomètrics per a l'estimació de certs paràmetres com l'estatura, la robustesa o l'asimetria esquelètica, que permeten inferir aspectes tals com l'adaptació del medi dels individus, la lateralitat o els patrons d'activitat física, moltes vegades relacionats amb hàbits ocupacionals.

Per a l'estima de l'estatura només es tenen en compte els individus adults, ja que els subadults

encara no han completat el seu creixement. No obstant, en els individus adults d'aquest estudi no s'han pogut extreure les dades adequades per al seu càlcul.

Pel que fa als índex craniomètrics, en aquest cas l'estat de conservació dels cranis (quan s'havien preservat) no han permès la presa de mesures que permetessin el seu càlcul i per tant, no s'ha pogut realitzar una descripció de la morfologia del crani.

Els índex postcranials es resumeixen en índex de robustesa i índex diafisaris, els quals aporten informació de la secció transversal de la diàfisi de l'os, relacionada amb l'acció muscular. Les dades que s'han pogut prendre en aquest sentit es mostren a taula següent: (Taula 3)

Índex antropomètrics				
Esquerra				
Os	Índex	n	X	de
Cúbit	Robustesa	1	15,4	103,02
	Platolènia	2	79,3	2984,9
Radi	Robustesa	1	18,2	147,61
	Diafiscal	1	73,3	2616,1
Fèmur	Robustesa			
	Platimèria	5	80,7	2864,8
	Pilàstric			
Tíbia	Robustesa	1	18,6	154,51
	Diafisari	1	46,2	1019,4
	Cnèmic	3	77,9	2801,2
Dreta				
Os	Índex	n	X	de
Cúbit	Robustesa	1	15,1	99,11
	Platolènia	3	89,8	3762,4
Fèmur	Robustesa			
	Platimèria	1	78,1	2974,1
	Pilàstric			
Tíbia	Robustesa	2	19,5	152,88
	Diafisari	2	75	2664,5
	Cnèmic	3	73,3	2473

Taula 3. Resum dels índex antropomètrics mesurats en els individus de la fossa

De la mateixa manera que succeïa amb l'anàlisi demogràfica, la poca quantitat d'individus presents a la mostra fa que les dades extretes

no es puguin comparar amb altres poblacions contemporànies. Així mateix, la mínima representativitat del sexe femení impedeix la comparació entre sexes.

D'altra banda, per a l'estudi de la dominància lateral a partir de la comparació de les dimensions dels ossos d'ambdós costats del mateix individu, només s'ha trobat un individu del qual es pogués realitzar tal comparació – a nivell del cúbit -. A més, s'ha trobat que les mesures no eren prou diferents com per poder extrapol·lar una dominància d'un costat per sobre de l'altre.

• Paleopatologia

Entre els individus estudiats s'observen algunes patologies dentals, principalment càries, però cap d'elles es pot considerar la causa de mort. A més, la joventut d'aquests fa improbable la observació de patologies relacionades amb l'edat com l'artrosi. Tampoc s'hi troben traumatismes, ni senyals d'infeccions comuns a l'època com la tuberculosi o la lepra⁴, per la qual cosa s'entén que la causa de mort no hauria deixat marques als ossos.

Context històric

A Europa, el segle XVII es caracteritza per haver presenciat nombroses revoltes regionals, conegudes en conjunt com la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648). Tot i que va començar com un conflicte religiós en el qual els protestants es rebel·laren contra la casa dels Habsburg del Sacre Imperi Germànic, la intervenció d'altres països, com França, li va donar un caire polític, ja que la seva intenció era fer-se amb part de l'hegemonia de l'Imperi. Aquests interessos s'oposaven frontalment a la corona espanyola, formada també pels Habsburg. La rivalitat entre ambdues potències durant aquest conflicte va arribar a tal punt que, un cop signat el Tractat de Westfàlia el 1648, pel qual es posava punt final a la Guerra dels Trenta Anys, van continuar enfrontades.

A Catalunya aquesta rivalitat va tenir conseqüències per als seus habitants, ja que es veien obligats per llei a oferir allotjament i

menjar a les tropes espanyoles en el seu pas cap al front. A més, la corona espanyola, sota la gestió del comte-duc d'Olivares, va impulsar la Unió d'Armes, per la qual tots els territoris havien de contribuir a les guerres espanyoles tant en diners com amb homes.

D'aquesta manera, l'aixecament dels pagesos contra la presència de les tropes reials es va unir al malestar de les institucions catalanes pel fet d'haver de finançar les guerres espanyoles i es va desencadenar un conflicte intern a Catalunya: la Guerra dels Segadors (1640). Durant aquesta guerra, la ciutat de Barcelona va ser assetjada per les tropes espanyoles des de l'agost de 1651 fins a l'octubre de 1652.

D'altra banda, des de començaments del segle XIV fins a mitjans del segle XIX a l'hemisferi nord es va viure un període especialment fred conegut com la Petita Edat de Gel (PEG)⁷, en què les temperatures van patir una davallada d'aproximadament 1°C i es van viure períodes d'intenses pluges i nevades, alternats amb altres de sequeres molt severes.

Aquestes sequeres podrien haver afectat a les collites de les terres del Principat, tot creant la situació alarmant de fam apuntada per Joan Guardia, pagès de la comarca d'Osona que es va referir a l'any 1650 com "*lo any de la misèria*"¹.

Aquesta situació de fam produïda per les sequeres i per la inestabilitat de les relacions comercials durant les guerres, haurien preparat el terreny per a l'aparició de tres grans episodis de pesta arreu d'Europa durant el segle XVII: el primer de 1629 a 1631, el segon de 1648 a 1654 i, per últim, de 1678 a 1683² a més de petits brots locals que, com en el segle anterior, apareixien intermitentment.

- **La pesta: definició i clínica**

La pesta és una zoonosi causada per un bacil gram negatiu anomenat *Yersinia pestis* o antigament, *Pasteurella pestis* i descobert, amb poc temps de diferència, per Alexander Yersin i Shibamino Kitasato durant l'epidèmia de pesta del sud-est asiàtic de 1885⁸. La transmissió als

humans es dona a través de la picada d'una puça, la *Xenopsylla cheopis*, que prèviament hauria picat una rata infectada i que, en ingerir la seva sang, els bacteris col·lapsen el proventricle de tal manera que, la propera vegada que pica, regurgitaria el patògen al torrent sanguini del segon hoste, és a dir, l'humà.

Existeixen tres quadres clínics de la malaltia, els quals podien donar-se de forma simultània durant els brots epidèmics. D'entre ells, la forma bubònica és la més fàcilment identificable, ja que es caracteritza per la inflamació dels ganglis limfàtics, els coneguts bubons. Entre el 60 i el 85% dels afectats per aquesta forma morien, la majoria durant els primers cinc dies d'infecció. La segona forma és una manifestació pneumònica deguda a una complicació pulmonar que provoca la mort en el 99.9% dels malalts, ja sigui per edema pulmonar o col·lapse cardiovascular i es transmet entre humans a través d'aerosols. La tercera i última forma, la pesta septicèmica, només apareixia en certs casos al final de l'episodi epidèmic i consistia en una ràpida difusió dels patògens pel torrent sanguini, tot provocant la mort a les poques hores.

- **Propagació de la pesta a la Península**

Els documents històrics indiquen que l'epidèmia va arribar a la Península Ibèrica el 1647 a través del port de València, probablement a partir d'unes pells importades d'Algèria. Des de València es va propagar seguint dues trajectòries: una cap al sud, cap a la ciutat d'Alacant i les regions de Múrcia i Andalusia; i una altra cap al nord, on es va estendre per Catalunya i Aragó².

En el cas concret de Catalunya, de les tres onades de pesta europees esmentades anteriorment, hi van afectar de forma directa les dues primeres. No obstant, en el període de 1629 a 1631 l'epidèmia va quedar restringida al nord del Principat, tot afectant les terres del Rosselló, especialment la ciutat de Perpinyà. No va ser aquest el cas del brot de 1648 a 1654, que va afectar tot el territori.

El primer contagi de què es té constància apareix el 1648 a la població d'Ulldecona, a la comarca del Montsià, probablement pel transport de botins de guerra procedents de localitats frontereres del Regne de València, saquejades per les tropes catalanes de don Josep d'Ardena, governador de la cavalleria catalana. Durant el 1649 la pesta es manté a la comarca del Montsià i no és fins el febrer de 1650 que passa a Tarragona.

Des de Tarragona el contagi s'estendrà per via marítima cap al nord del Principat, com a conseqüència de les relacions comercials establertes entre ambdues regions. Un cop contagiada Girona a la primavera del mateix any 1650, els intercanvis comercials amb les viles de l'interior provoquen el contagi de Banyoles, Besalú, Olot, Camprodon i determinats nuclis del Vallès Oriental i el nord del Maresme.

Durant el 1651 i el 1652 l'epidèmia es generalitza a tota Catalunya. El 1653 la malaltia comença a remetre fins que, el 1654 es considera desapareguda del Principat.

Segons el dietari de Miquel Parets¹³, el primer cas de pesta dins la ciutat de Barcelona data del 8 de gener de 1651 i coincideix de ple amb els darrers compassos de la Guerra dels Segadors:

“Diumenge als 8 de gener de dit any en una casa del carrer Nou que es deia Martín de Langa, que era cego, s’hi morí una donzella parenta de sa muller i de prompte s’emmalaltí sa muller la qual també va morir. I algunes persones que havien entrevingut en dites malalties també s’emmalaltiren.”

No obstant, no hi ha un consens clar sobre la data d'entrada de la pesta a Barcelona, ja que, per altra banda, Miquel Onofre Montfart¹ i Sorts, arxiver de l'Arxiu de la Corona d'Aragó des de 1648 fins a 1653 ja parla de plaga un mes abans, el desembre de 1650.

Per altra banda, Miquel Parets atribueix el contagi a un revenedor procedent d'Olot, que hauria arribat a Barcelona en el moment en què Olot patia la pesta. Les seves paraules són

confirmades pel mateix registre hospitalari recollit per Betrán Moya¹, on s'observa que la majoria d'entrades corresponen a pacients procedents de comarques del nord del Principat.

Però més enllà de la ciutat emmurallada, cap al nord-oest s'estenia tot un conjunt de camps de conreu i masies entre els quals, a partir del segle XIV s'hi començaren a edificar esglésies, convents i hospitals, degut a la prohibició de construir-los dins la ciutat. D'entre aquest edificis resulta particularment interessant el convent dels carmelites descalços de Santa Maria de Gràcia o dels Josepets. Aquest convent va ser fundat el 1626 pel senyor Josep Dalmau en un indret que, quatre-cents anys més tard formarà part d'un dels emplaçaments més característics del barri de Gràcia. Allà, el 1647 s'hi va traslladar el noviciat – el joves en període de prova – dels carmelitans i allà, pocs anys després, el 1651, van morir setze frares enmig de la mateixa epidèmia de pesta que estava devastant la ciutat de Barcelona¹¹.

Potser aquest convent pot explicar una part de la història dels ossos de la fossa excavada l'any 2007.

Discussió

Atenent a la distribució de sexes i edats dels individus de la fossa, les restes òssies podrien pertànyer, almenys en part, als novicis dels carmelites descalços del convent dels Josepets. Però també podria ser que no.

D'entrada, durant la intervenció arqueològica van quedar restes no excavades perquè quedaven sota sòl urbanitzat. D'altra banda, si bé les ceràmiques trobades i la localització de la fossa fan pensar que aquesta podria pertànyer al segle XVII, la cronologia no és prou acurada com per saber si es correspon a l'any 1650, quan l'epidèmia de pesta va arribar a Barcelona i les seves rodalies.

Si acceptem que la fossa pertany a aquest període, l'anàlisi paleopatològica de les restes òssies no és concloent, ja que, si bé l'absència de senyals als ossos causades per patologies

ens permet descartar tota una sèrie de malalties pròpies de l'època (com la tuberculosi o la lepra) en favor de la pesta, també és cert que la majoria d'infeccions agudes, de les quals llavors en moria molta gent, tampoc no deixen rastre al teixit ossi^{4,9}.

Si anem més enllà de l'estudi macroscòpic de les patologies i realitzem una anàlisi molecular ens trobem amb altres dificultats: en un principi, l'ADN antic es malmet amb molta facilitat degut a les condicions d'humitat i calor en què es troba en els cossos enterrats³. En el cas que el material genètic es pugui recuperar, el repte ara serà aconseguir trobar un minúscul genoma procariota mil vegades més petit que el genoma humà present a les mostres d'os. I, si el trobem i el podem identificar, potser caurem en l'error d'atribuir-lo a l'espècie *Yersinia pestis*, quan en realitat es tracta d'un parent proper d'aquest que visqui al sòl i que, amb el temps, hagi estat absorbit pels ossos amb els quals ha conviscut durant tants segles.

De fet, alguns historiadors i científics dubten que *Yersinia pestis* fos l'agent de totes les epidèmies de pesta de la història³. Molts revisionistes creuen que l'epidèmia del segle XIX, a partir la qual es va detectar el patogen, va ser massa lleu com per haver estat causada pel mateix agent devastador que va donar lloc a la Pesta Negra del segle XIV i apunten a altres causes com l'àntrax o un virus hemorràgic similar a l'actual Èbola, més probables de produir una mortalitat tan ràpida i elevada. El mateix es podria dir de l'epidèmia del segle XVII. A més, si tenim en compte la Petita Edat de Gel, les puces que transmeten el bacteri de les rates als humans haurien patit molt per sobreviure a les baixes temperatures registrades en aquell temps.

Els ossos només ens parlen d'aquells que van morir però la pesta, i les epidèmies en general, afecten també a les relacions personals dels malalts i també al seu entorn^{12,15}. En aquest punt cal parlar de les polítiques sanitàries impulsades pels òrgans de govern de l'època i els seus efectes en les societats. Per una banda, els primers casos de pesta es van relacionar

amb les classes socials més desfavorides¹³, argumentant que la fam n'era la causant i per tant, definint la malaltia com un problema social pel qual les classes altes no havien de patir. D'aquesta manera, s'evitava la fugida de les grans fortunes de la ciutat, però alhora es creava una confrontació entre classes.

D'altra banda, per tal de contenir l'epidèmia es van crear les "guardes del morbo" les quals, en el millor dels casos, tenien la capacitat de tancar als malalts i els seus familiars a les cases, amb la prohibició de sortir i de rebre visites fins que no haguessin passat quaranta dies¹². Els que tenien menys sort eren segregats de tal manera que els malalts s'ingressaven a les morberies i els familiars en els edificis de quarantena disposats al costat d'aquestes. L'efecte immediat d'aquestes actuacions era l'aïllament del malalt que, tot i coneixent el seu futur més probable, l'era negada la companyia dels seus éssers estimats en els seus darrers dies i se'l relegava a un escenari de brutícia, fam i soledat. Més enllà de l'àmbit familiar, el marcatge de les cases i la prohibició de visitar els veïns infectats va fer créixer la por al contagi i, com a conseqüència, va disminuir la solidaritat entre els habitants de les localitats.⁸

Una prova del malestar generat entre la població són els relats populars que parlen de la injustícia de les penes i càstigs aplicats a aquells que no respectessin les normes^{1,2,13}, és a dir, aquells veïns, familiars o amics que visitessin un malalt o, aquells malalts i exposats que sortissin de casa abans d'haver passat la quarantena. En aquest sentit, aquests exemples proven que les polítiques sanitàries no tenien en compte els efectes que aquestes podrien tenir en la vida quotidiana de les persones, les seves relacions i el teixit solidari de les societats de l'època.

Conclusions

L'objectiu d'aquest estudi era unir els incipients coneixements sobre antropologia física assolits durant el darrer any al laboratori d'Antropologia biològica de la UAB, amb una reflexió personal sobre el grau d'informació

que pot aportar aquest camp en l'estudi de les poblacions antigues.

L'estudi d'unes restes òssies passa per la seva anàlisi a través dels mètodes de l'antropologia física i molecular, però també per la recerca del context històric, ja sigui mitjançant l'arqueologia o els fons documentals de l'època. No obstant, totes aquestes aproximacions tenen les seves dificultats i mancances, les quals poden acabar afectant a la correcta interpretació d'allò que va succeir. Les excavacions arqueològiques es duen a terme en un espai de temps definit per agents externs que responen a altres criteris aliens a l'estudi i que afecten a la quantitat de material recuperat dels jaciments. Per altra banda, les dades que es poden extreure dels ossos estan limitades pel grau de preservació i conservació de les restes i la causa de mort no sol ser concloent, ja que moltes vegades les alteracions patològiques tenen una etiologia incerta. En aquest sentit, els estudis moleculars tampoc són definitius, ja que es troben amb genomes que es degraden fàcilment amb el pas del temps i que, en cas de poder detectar prou material genètic com per relacionar-lo amb un patògen concret, aquest es pot confondre amb altres espècies similars i donar lloc a resultats erronis.

Per últim, tot entenent que la recerca en les poblacions antigues no és ni més ni menys que l'estudi del nostre passat com a comunitat, no es pot passar per alt el reconeixement d'aquells que no van morir en les epidèmies de pesta del segle XVII, però que van patir les conseqüències, en tant que familiars, veïns i amics dels malalts, - o fins i tot els propis moribunds i els supervivents a la infecció – de les polítiques de salut pública orientades a contenir el morbo sense tenir en compte les repercussions que aquestes podrien tenir en la vida i les relacions de les persones. Tot i que els ossos no ens parlen d'això, al cap i a la fi, l'antropologia física és només un dels molts camins per conèixer i entendre el nostre passat, per tal de saber qui som, d'on venim i cap a on hem d'anar.

En definitiva, la pretensió d'aquest article és marcar un punt d'inici per aprofundir en la idea relacional de dos punts de vista: l'antropologia física i la història de la ciència.

Bibliografia

1. Betrán Moya, JL. (1990) Sociedad y peste en la Barcelona de 1651, *Manuscrits*, 8, pp. 255-282
2. Betrán Moya, JL. (1996) La peste en la Barcelona de los Austrias (Lleida: Milenio)
3. Callaway, E. (2011) The Black Death Decoded, *Nature*, 478, pp. 444-446
4. Campillo D. (1993) Paleopatología. Els primers vestigis de la malaltia (Barcelona: Fundació Uriach 1838)
5. Campillo D., Subirà E. (2004) Antropología física para arqueólogos (Barcelona: Ariel Prehistoria)
6. Catanzaro, M. (2013) El que no diuen els cadàvers, *El Periódico de Catalunya*, 22-04-2013
7. Fagan, BM. (2001) The Little Ice Age: How Climate Made History, 1300-1850 (Santa Barbara: Basic Books)
8. Jarque Ros, E. (1989) Historiografía general de la peste: la peste bubónica y Ceuta (Ceuta: Ayuntamiento de Ceuta)
9. Jordana, X., Malgosa, A. (2004) Aproximació a la vida de la vila de Terrassa als segles XVI i XVII, a partir de l'estudi antropològic de la necròpoli de la Plaça Vella, *Terme*, 19
10. Monecke, S. *et al.* (2009) Modelling the black death. A historical case study and implications for the epidemiology of bubonic plague, *International Journal of Medical Microbiology*, 299, pp. 582-593
11. Monestirs de Catalunya <www.monestirs.cat> [Data de consulta: 15/02/2013]
12. Newman, K. (2012) Shutt Up: Bubonic Plague and Quarantine in Early Modern England, *Journal of Social History*, 45 pp. 809-834
13. Parets, M. (1989) Dietari d'un any de pesta: Barcelona 1651 (Vic: Eumo)
14. TEA Difusió Cultural, SL (2008) Memòria d'intervenció arqueològica al carrer Septimània, 22.
15. Watts, S. (2000) Epidemias y poder. Historia, enfermedad, imperialismo. (Santiago de Chile: Editorial Andrés Bello)